ficans accepeationem, voluntatem beneplaciti, in qua A complaceat & conquieſcat Deus, quo modo ſe habuit circa filium ſuum, & ſacrificium ejus, non autem ſuper vetera, ut antea dictum eſt. Vocant Græci εὐδοκίαν, de qua aliàs. Apollinarius modo citatus rectè poſuit ἔελδωρ *deſiderium*. *Deſiderium* rei eſt futuræ: quum celebrantur vetera ſacrificia, non placebant ſimpliciter, aliud deſiderabat Deus. Sic argumentatur Paulus *a*, *aufert primum* inquit (dicens, ſacrificium, oblationem, holocauſtum, pro peccato Deum noluiſſe, eique non placuiſſe) *ut ſequens ſtatuat* (quod eſt, *facere voluntatem Dei*) in qua voluntate (Dei volentis, & Chriſti eam acceptantis) ſanctificati ſumus, videlicet per oblationem corporis, de quo dixerat Apoſtolus, *corpus aptaſti mihi*, Jeſu Chriſti ſemel.

Multa hic Ambroſius, quo pacto ſumma Chriſti voluntas diſcordare videretur nonnihil in paſſione à Dei voluntate, ſimul probans, divinitatis ejuſdem & eſſe & fuiſſe, qui ejuſdem eſſet cum Patre voluntatis, & omnia vellet, quæ ille vellet. Nos de diſcordia illa aliàs diximus Pſal. XXI Simile autem hoc ex loco Synodus B Lateranenſis ſub Martino I. conſultatione 2. Ambroſium citans, argumentum, & præterea Athanaſius *b* facit, demonſtrans quoque ut hominem ſubjectum Patri Deove fuiſſe. Voluntatem iſtam Cyprianus *c* quoque ſcribit fuiſſe Patris, ut eam Chriſtus impleret in morte, tuncque ſacrificia ceſſaviſſe. Olympiodorus *d*, ut humanam carnem aſſumeret, & conſequenter nimirum etiam pateretur ac moreretur. Arnoldus *e* Abbas hæc ſimul cum ceſſatione ſacrificiorum & veterum ceremoniarum.

Deus meus volui, & legem tuam in medio cordis mei.) Hieronymus, *in medio ventris mei*. Alii, *lex tua in medio viſcerum meorum*, ſcilicet eſt, vel, inteſtinorum, præcordiorum, nempe ſuperiorum, ut cordis & pulmonis, quæ ab inferioribus ſeparantur; ideſt, à renibus, liene, jecore: illa namque propriè ſignificat vox מעי *mehhe*. In Ambroſiano quoque Pſalterio eſt, *in medio ventris mei*, & in quodam codice Pſalterii Romani. Meminit Ambroſius iſtius verſionis docens & mentis ventrem eſſe, qui ſemine verbi concipiat *ſpiritum*, ut B Iſaias *f* loquitur; ſicut & Paulus, *parturire* g *ſe filiolos*, in quibus *Chriſtus formetur*, ſcribit & *per Evangelium genuiſſe h*: in medio autem ſeu cordis ſeu ventris legem eſſe, quando non ſolum cuſtoditur mente, ſed etiam fit, quia, *non auditores legis, juſti ſunt, apud Deum, ſed factores juſtificabuntur i*, Beda quoque refert utramque lectionem. Hieronym. *k* Suniæ & Fretelæ, quæ ſcripſerant, ſe legiſſe, ἐν μέσῳ τῆς δολίας μου, reſpondet, propter euphoniam, apud Latinos tranſlatum eſſe, *in corde*. Ita præterea extat in Pſalterio Arabico. Symmachus apud Euſebium, παρεθυμήθην τὸν νόμον σου ἔνδοθεν ἐγκάτων μου, *praelegi*, aut, *ſtudioſe ſuſcepi* vel *meditatus ſum legem tuam intra viſcera mea*. Confirmat Euſebius *l* verbis Chriſti, *flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ*, ſicut Chryſoſtomus *m* illa verba Chriſti, per hæc declarans, ait *ventrem* pro corde ſumere. In emendata editione LXX. legitur ἐν μέσῳ τῆς καρδίας μου, *in medio cordis mei*: quo modo etiam habetur in Pſal. Æthiopico, & in citata paraphraſi Apollinarii,

Καὶ σου μεσσατίῳ ἐθέμην ἐνὶ στήθεϊ θεσμόν,
Atque tuam medio ponebam in pectore legem:

& apud Latinos enarratores. *Ventrem* Euthymius ac Nicephorus explicant pro corde & anima: Chryſoſtomus *n*, Baſilius, Theodoretus, ajunt metaphoram eſſe ex iis qui benè ſunt in aliquem affecti, ut eum quem deſiderant, cupiunt vel in pectus & intima immittere: idem cum Heſychio Chryſoſtomus *o*, nec non Nicetas *p*, docent intelligi probum bonaque mente præditum, qui comprehenſim & integrè contineat omnia legis præcepta. A Jeremia *q* quum deploraret perverſam ſynagogam, dictum eſſe, *ventrem meum doleo*. Cyrillus, charos Chriſto ſumit & electos, quibus præcipua *myſteria regni* differebat, aliis loquens *in parabolis r*, Beda, eosdem firmiores & perfectiores, vel, *ventrem* legendo, etiam infirmiores, quaſi argumentum ſit à minori, quòd voluerit legem non ſolum ipſe ſervare, ſed ſervari quoque à mollioribus & imbecillioribus.

Senſu ſimplici denotatur, ſive *cor*, ſive *ventrem* dicas, ardens implendæ voluntatis ac legis divinæ deſiderium

a Heb.10.9. b diſp. cont. Arium. c de ratione circumciſ. d in c. ult. Eccl. e tr. de ſeptem variis Dom. n. 6. & 7. f c.26.18. g Gal.4.19. h 1.Cor.4.15 i Rom.2.13. k Ep.135. l Ioan.7.38. m Hom.50. in Ioan. n Hom.1. o Hom. 2. p in or. Nazian. de bapt. q c.14.19. r Luc.8.10.

A votumque, de quo nonnihil dixi Pſalmo primo *ſ* ad illa verba (quæ, ut antè monui, volunt aliqui hic innui illis aliis, *in capite libri ſcriptum eſt de me*, &c.) *in lege Domini fuit voluntas ejus*, &, *in lege Domini meditabitur die ac nocte*. Oſtendi quoque Pſalmo XXI. *t*, ad illam ſententiam, *factum eſt cor meum tamquam cera liqueſcens in medio ventris mei*: ventrem & cor idem valere, & ſignificare etiam partes internas ſpirituales, quod Nazianzenus *u* præterea demonſtrat, & cum ipſo ſcholiaſtes ejus Nicetas. Quare quod hic dicitur, *legem tuam in medio cordis mei*, ſubintelligendo, ut Euthymius obſervat, ἀπὸ τοῦ κοινοῦ præcedens verbum *volui* vel aliud, ut, contineo, conſervo, abſcondo, cono, &c. ſignificat, omni ſtudio eam meditor, omni amore proſequor, omni cura exerceo nihil mihi clarius & optatius, nihil apud me firmius & certius: quia quod medium eſt in qualibet re, hujuſmodi eſt, inquit Beda: integro legem tamquam deguſtatum cibum vitalem & ſuaviſſimum, in intima. Chriſtus cibum ſuum appellavit *facere voluntatem Patris* x, *deſiderio deſideravit manducare Paſcha y*, in quo conſtitueret B ſacrificium novum incruentè, mox idem perfecturus cruentè; triumphus quem egit paucis ante diebus *z*, ſitis quam ſe pati in cruce dixit *a*, coarctatio etiam ad ebibendum calicem mortis *b*, ardorem eumdem indicabant, ſicut & quod ſponte proceſſit ac prodiit ad eos qui accedebant, ut in horto, in quem etiam locum bene illis notum ſe contulerat, ipſum comprehenderent *c*, *oblatus* (Hebraicè, ſi punctum ſit in dextero cornu (שׁ) נגש *niggaſch*, acceſſit utpote *ponens animam* nemine vi tollere valente *d*, *quia ipſe voluit e*, *inclinato capite tradens ſpiritum f*, quaſi acceleceret mortem, ut auctor notat quæſtionum ad Antiochum *g*: denique ad ſacrificium paſſionis, ut in præſentis Pſalmi commentario ſcribit Ambroſius, voluntarius acceſſit, meritoque prædixit *h*, *voluntarie ſacrificabo tibi*: *opus conſummavit quod dederat ei Pater ut faceret* i: *in his quæ Patris ſunt oportere ſe eſſe reſpondit* k, *& operari opera ejus qui miſerat eum l*: eratque opus *coram illo m*: ideſt, præ oculis & in corde ac voluntate.

Spectant huc quæ jam priùs expoſita ſunt, *aures autem perfeciſti mihi*, una cum Iſaia *n*, *aperuit mihi aurem, ego autem non contradico*, &c. Adjice ex eodem *o*, *voluntas domini in manu ejus dirigetur*, ideſt, voluntas Patris de redimendo genere humano promptiſſimè cumulatiſſimèque complebitur, &, ut eſt in editione LXX. βούλεται Κύριος ἐν χειρὶ αὐτοῦ, *vult Dominus in manu ejus*, quaſi diceret, dictum putat & factum pater; filius, ſimul Pater voluntatem illam ſuam declaravit, illico prodiit in opus, ut tunc eoque ipſo tempore Pater videri poſſet velle quum is operaretur & manus filii, voluntatis paternæ inſtrumentum eſſe, ac ſi per ipſam pater vellet. Conſervat Maria verba & myſteria filii ſui *conferens in corde* p *ſuo*: rurſum David *in corde abſcondebat eloquia Dei* q: & *ſcrutatus legem cuſtodiebat in toto corde ſuo r*. Dixit etiam Pſalmo XXXVI. *ſ*, *legem Dei eſſe in corde juſti*. Filius quoque ipſius quæ dabat monita præcipiebat ſuſcipi, & *abſcondi penes* t *nos*, & *ne recederent ab oculis*, & *ut cuſtodiremus ea in medio cordis noſtri*: *vitam enim eſſe invenientibus* u *ea*, quaſi ſignificare vellet, non magis D cor cuſtodiendum (quod tamen omni cuſtodia cuſtodiendum docet, quod ab eo vita procedat *x*) quam legem unde vivamus, ſpiritumque ducamus, ut cor auferri malimus quàm de corde legem Domini moveri: *y* item ut apponamus cor ad doctrinam quæ pulchra erit nobis quum conſecraverimus eam in ventre noſtro, & redundabit in labiis noſtris. Abſcondebat Job in ſinu ſuo verba oris Dei, *à mandatis labiorum ejus non* z *recedens*. Intelligit mandata non ſcripta: (legem namque præceſſit ipſe ſcriptam) ſed inſita menti ſicut Jacobus *a* appellat *inſitum verbum*: vult dicere, ut explicat Nicetas *b*, in mentis receſſibus, quum leges dictas Dei haberet incluſas, quaſi cum iis ſatus, factus, conglutinatus, incredibili voluptate ſervaſſe divinæq; voluntati mente ſedata, recto propoſito atque conſilio, nulla neceſſitate coactum, eſſe obſecutum. Hebraica verti poſſent, à ſtatuto, more, lege, ceremonia mea abſcondi verba oris ejus, ideſt, ex plena electione firmoque propoſito, aut quia nihil ei antiquius, nihil magis conſuetum, & conſtitutum, ita ut eſſet veluti alia natura.

Nec improbabile hoc loco dum lex dicitur *in medio cor-*

ſ verſ. 2. t verſ. 15. u orat. 40 in ſanct. bapt. x Ioan. 4.34. y Luc. 22.15 z Joa. 12. 12. & ſeq. a Ioan. 19.28 b Luc. 12.50 c Ioan. 18.4. d Ioan. 10.17 e Ioa. 19.30. g q.26. apud Athan. h Pſ. 53. 8. i Joan. 17.4. k Luc. 2.49. l Ioan. 9.4. m Iſ. 40.19. n c.50.5. o c.53.10. p Luc. 2.19. 51. q Pſ. 118.12. r ibid. verſ. 34. ſ verſ. 31. t Prov. 2.1. u Prov. 4.22. x c.4.23. y c.22.18 19 z Job 23.12. a c.1.21. b in Catena.

cordis, alludi ad volumen librumve, ut priùs vidimus. A Hebræi, & nationes etiam aliæ, paxillo cedrino fiſſo vel arundini mediæ inſerebant, religabant, involvebant: Quaſi dicat, legem & præcepta tua non in medio ligno conſtricta & convoluta gero, ſed in emollito corde ſciſſoque incidi & conſervavi: quod non lapideum ſed carneum, non durum, firmatum, grave *a*, ſed molle, leve, facile, promptum, paratum *b* eſt. Videor mihi audire totum genus humanum, Chriſto dicens ſuppliciter, *Domine, ſi vis potes me mundare c*, illumque reſpondentem, *volo, mundare*. Leproſum iſtum de monte deſcendens cœli, curatum venit, dicens, *ecce venio, & volui*, &c. Non opus eſt ut ſe veteri oſtendat leproſus hic Sacerdoti, Sacerdos Chriſtus ipſe eſt, ſanguinis ſacrificio mundans, ac ſuper nivem dealbans. Vim iſtam habet ſacrificium Euchariſtiæ ſacramentique perceptio, de quibus locum præſentem paſſim enarratores intelligunt, ac præterea Euſebius in demonſtratione Evangelica *d*, & Cyrillus *e*, *hæc voluntas Dei ſanctificatio veſtra f*. Verum eſt, ſed non, ut exiſtimo, adeò congruens propoſito, quod ait Cajetanus, intelligendum B Chriſtum, ac ſignificare velle, ſibi legem veterem cordi eſſe, non ſolvere illam, ut ei adverſarii objiciebant, ſed adimplere, non permittere ut jota vel unus apex prætereat à lege, donec omnia fiant *g*. Voluntatem & legem Dei ceteri, ut antè diximus, interpretantur de redimendo genere humano per mortem Chriſti, & inſtituendo per ejus doctrinam.

Admonet Cyrillus *h*, adventum Chriſti, & oblationem ſacrificiumque ipſius, non pro ſe ipſo fuiſſe, ſed pro nobis dumtaxat: non enim eguiſſe oblatione aut ſacrificio, qui omni peccato ut Deus carebat, ita ut illud aſſeri non poſſit abſque impietatis crimine, ubi, quod ait, ut Deus, intelligit cauſſam cur in humanitate illa nullum peccatum eſſet, ſcilicet ob conjunctionem cum divina, ſive ob divinam perſonam: quum revera in anima ipſa Chriſti nullum fuerit eſſe ve potuerit peccatum: & immo præciſa divinitate non fuiſſet, ſi adhuc eo modo quo nunc fuit conceptus eſſet, ſine generis ordinaria ratione.

Ad poſtremum poni debet, Chriſto propriè dictum C præceptum datum eſſe, quod, ut priùs attigi, liberè impleverit. Non erat Chriſtus ut homo ſibi ipſi actibuſque propriis regula, ſed habebat ſuperiorem à quo regi poſſet eique cui ſubjectis eſt, tamquam creatura, obedire. Legi veteri, de qua dixi Cajetanum exponere præſentem locum, ſubjectus non erat, nec ulli alii præcepto poſitivo, non ſolum humano ſed etiam divino, præter id de quo ſæpius meminimus. Moriendi pro nobis verum ac proprium præceptum fuiſſe docet B. Thomas *i*. Chriſtus ipſe nominat mandatum Patris *k*, & præcepta, & hoc loco quam voluntatem vocaverit, appellat quoque legem. Idipſum indicavit, quum dixit *l*, ſi non poteſt hic calix tranſire; videlicet jure ac obligationem præcepti, ut Damaſcenus *m* explicat, & calicem ſibi datum à Patre *n*: denique Paulus *o* argumentatur, *ſicut per unius inobedientiam peccatores conſtituti ſunt multi, ita & per unius inobedientiam juſtos conſtituendos multos*: ait *p* etiam factum *obedientiam uſque ad mortem*, & *ex iis quæ paſſus eſt, obedientiam didiciſſe q*. Plura de noſtris Toletus *r*, & Suarez *ſ*. Agatho *t* quidem Papa tum ex D poſtremo Pauli teſtimonio, tum ex hoc noſtro colligit veram obedientiam & ſubjectionem Chriſti quatenus homo erat, ſub voluntate, præcepto, lege Patris.

a Exod. 7.13. Pſ. 4.3. Iob. 11.13. Ez. 11. 10. c. 20. 26. b Ex. ſup. Iob. 3.15. Pſ. 56.8. Pſ. 107. 2. c Matt. 8.2. d l.1. c.10. e 4 in Ioan. c.12. & l.9. de ador. in ſpiritu. f 1 Theſ 4.3. g Mat. 5.18. h Ep. ad Neſtorium: & eſt etiam in conc. Eph. c. c.6. i 3. p. q. 47. a. 6. ad 2 & 3. p. 7. 47. ar. 2. k Ioa. 10.18. c.14.31. l c.15.20. m Matt. 26. 47. n l.3. c.24. o Ioa. 18.11. p Rom. 5.19. q Ph. 2. 7.8. r Hebr. 5. 8. ſ In c. 10. Ioannis. 14. 3. p. tom. 1. diſp 3. t Ep. 1. quæ refertur etiam in ſynodo 6. act. 4.

Verſ. 10.) Annuntiavi juſtitiam tuam in Eccleſia magna, ecce labia mea non prohibebo: Domine tu ſciſti.

Verſ. 11.) Juſtitiam tuam non abſcondi in corde meo: veritatem tuam & ſalutare tuum dixi.

Non abſcondi miſericordiam ſuam, & veritatem tuam à concilio multo.

IN illa tua voluntate ac lege cognovi pergratum tibi eſſe laudis ſacrificium, prædicationemque nominis tui, propterea in frequente hominum cœtu celebravi juſtitiam, quam ſicut promiſiſti, erga me alioſque ſervaſti, qui expectant te ac ſperant in te, non peperci labiis, nec parcam, ſicut tute optimè noſti: non fui A contentus, juſtitiam illam tuam, mihi exploratiſſimam, tacitus intra me meditari & exoſculari, volui in publicum evulgare quàm ſis in præſtandis promiſſis fidelis, quam largus in impertienda ſalute, nolui multitudini & vulgo incognitam eſſe tum miſericordiæ benignitatem, tum veracitatis tuæ atque fidelitatis exactiſſimum tenorem, Conveniunt hæc quidem Davidi quemadmodum quæ ſunt Pſal. XXXIV. *u Confitebor tibi in Eccleſia magna, in populo gravi laudabo te*: ſed multo magis Chriſto, qui ſe *miſſum evangelizare* dixit *x*, quod & apud Iſaiam *y* prædixerat, quem idem expoſuit de *z* ſe: ſedebat Chriſtus quotidie *docens in templo a*, & *b*, *in ſynagoga*, *palam loquens mundo*, *& in occulto nihil*, non erat latro latebras quærens fugitans judicum conſpectum, vitans populi conventum, quum tamen tamquam ad latronem comprehendendum concurriſſent ad eum noctu ſatellites *c*, & jam comprehenſum Pontifex interrogaret *de diſcipulis & de doctrina ejus d*, manifeſtavit nomen Patris *hominibus quos dederat ipſe e illi*, libera oratione utebatur, *non reſpiciens per-* B *ſonam hominum f*. A reſurrectione imperavit doceri *g omnes nationes*, & *prædicari Evangelium omni creaturæ* b, *exivitque in omnem terram* diſcipulorum ipſius *ſonus*, *& in finem orbis terræ verba eorum i*. Anſelmus *k* videtur velle, præceptum Chriſto factum fuiſſe de prædicanda veritate, ſimulque de ſervanda vivendo juſtitia, conſequenter de morte quæ illata eſt, quia perſtitit in obedientia illa; quæ obedientia non erat, inquit, deferendi vitam, ſed ſervandi juſtitiam, in qua tam fortiter perſeveraverit, ut inde mortem incurreret, ita ut poſſit quoque dici, Patrem præcepiſſe illi mori, quum hoc præcepit, unde incurreret mortem, & diſceret ex his quæ pateretur, obedientiam *l*, ideſt, quouſque deberet ſervari obedientia, alios diſcere faceret, & ipſe quod non ignorabat, experiretur.

Favet communi expoſitioni verbum *annuntiandi*, quod Græcè eſt εὐαγγελίζειν, nomina Eccleſiæ magnæ & concilii multi. Verùm de his diſtinctè agendum. Hebræi fruſtra de ſuis interpretantur, qui evadentes mare rubrum canenteſque Moſis canticum *m*, hoc feciſſe C cenſeantur quod hic dicitur.

Annuntiavi.) In Pſalterio Romano & apud Auguſtinum, Ambroſium, Caſſiodorum, *bene nuntiavi*: in Pſalterio Ambroſiano, *bene annuntiavi*, εὐαγγελισάμην בשרתי *biſſarthi*. Græcum verbum ſciunt omnes eſſe boni nuntii legis Evangelicæ, novi teſtamenti gaudii magni: quod nato Chriſto paſtoribus Angeli evangelizaverunt *n*, quaſi primi præcones Evangelii. Idem verbum Græcum Latinitate donatum ſcripturæ retinent novi teſtamenti, & eſt apud Lucam *o*, ubi citatur Iſaias *p*: in quo interpres *annuntiandi* utitur verbo; licèt Græcum ibidem ſit. Hebræum tum apud eumdem prophetam, tum hic eſt בשר *biſſer*, & aliis locis non paucis *q*, una cum dicto Græco, quoties prædicitur felix nuntium afferendum & exhibendum per verbum quod caro fieret: nam בשר *baſar*, *carnem* ſignificat. Apud Oſeam *r*, *væ eis quum receſſero ab eis*. LXX. ἡ σάρξ μου αὐτῶν, legerunt enim ut unam vocem בשה *beſuri*; alii vel duas, ideſt præpoſitionem (ב) *be*, &, שור *ſur*. De his vocabulis noſtri Maldonatus *ſ*, D & Barradius *t*. Veniam peccatorum, ſanctificationem, juſtitiam, redemptionem, adoptionem filiorum, cælorumque hæreditatem, nuntiat Evangelium: numquid poteſt eſſe aliquid æquale tam bonis nuntiis, ait Chryſoſtomus *u*. Propterea ergo Evangelium iſta vocatur hiſtoria Matthæi, ſcilicet quaſi ſi omnia alia verba inania doceantur, quibus ſolent præſentia iſta promitti, ut copia divitiarum, honores, principatus. Nec non faciat ad rem acceptio Evangelii בשורה *beſorah*, pro mercede vel dono quod offerenti lætum nuntium dari *x* ſolet: tum præterea pro ſacrificio quod bono accepto nuntio offerebatur in gratiarum *y* actionem. Poſſunt iſta ſequenti vocabulo deſignari.

Juſtitiam tuam.) Omiſit Hieron. *tuam*, & codices Complutenſes ac Regii, nec eſt in textu Hebræo, vel Græco. Rectè tamen pronomen id ſuppletū eſt, *Juſtitiam* Paulus *z* etiam ſcripſit in Evangelio revelari. *Annunciationem* ergo aut *Evangelium* noſter Propheta nominat juſtitiam μετωνυμικῶς, tum quia per id iſta revelatur, tum quia credentes Evangelio juſtificantur, non ex operibus legis veteris, non ex ea quæ eſt Scribarum & Phariſæo-

u verſ. 28. x Luc. 4.43. y c.61.1. z Luc. 4.18. a Mat. 26.55 b Ioa. 18.20. c Mat. 26.55 d Ioa. 18.19. e c.17.8. f Mat. 22.16 g Matt. ult. 19. 20. h Marc. ult. 15. i Pſ. 18. 5. Rom. 10. 18. k 1. Cur Deus homo, c. 9. l Hebr. 5. 8. m Exod. 15. 1. & ſeq. n Luc. 2. 6. o c.4.18. p c.61.1. q Pſ. 95. 2. Iſ. 40. 9. c. 52. 7. & alibi. r c.9.12. ſ in Prologo. c. 1. t To. 1. concord. l. 1. c. 19. u Hom. 1. in Matth. x 2. Reg. 4.10 c.17.22. y Ulpia. D. l. falſus de furto C. 2. ad Atticum ep. 8. z Rom. 1.17.

 rum

rum *a*, non ex umbratili, ſed & juſtitia comprehendit hoc loco Chriſtum ipſum *qui factus eſt nobis juſtitia b* rationem conſequendæ juſtificationis: tum credendo (*juſtitia* enim *ex fide c* Chriſti, & Chriſtus eſt *Dominus juſtus d noſter*, quaſi Melchiſedech rex juſtitiæ:) tum agendo quæ præſcribit. Fidei doctrina myſteria, ſacramenta, præcepta, maximè verò juſtitia, denotat opus redemptionis per mortem & ſatisfactionem Chriſti, qua ſatisfactum eſt offenſæ divinæ, & quæri adverſarius Diabolus de liberatione generis humani nullo modo potuit. Indicabat id ſupra pro ſacrificiis veteribus ſpontaneus ille Chriſti ad veniendum animus, & ad ſeſe morte propria ſacrificandum. Hoc eſt ſacrificium juſtitiæ, quod refutatis aliis acceptandum alio vaticinatur Pſalmo *e* David. Exultare nos Joel *f* jubet in Domino Deo noſtro, quia dedit nobis *doctorem Juſtitiæ*. Hoc, ait *g* Euſebius, eſſe canticum novum quod *h* antea ſibi immiſſum ſub Chriſti perſona canebat David, & Chriſtum cum gaudio Eccleſiæ ſuæ nuntiare tamquam ingens myſterium, quia pro antiquis ſacrificiis & holocauſtis per aſſumptionem humani corporis ſeſe obtulerit Deo. Non eſt injuſtitia quod exegerit Deus ab innocente ſatisfactionem, ac in mortem propter nocentium ſalutem tradiderit: ſummæ miſericordiæ opus fuit, velle ut hominum Chriſtum cauſſam ſuſciperet: poſtquam hic vero ſuſcepit, factus fidei juſſor, dare debuit *animam i ſuam*. Malo peccatoque Judæorum in occidendo Chriſto, quod permiſit bene uſus eſt Deus, & pretium infinitum vitæ Chriſto ad ſuam gloriam primùm retulit, deinde etiam ad bonum noſtrum. Non raro *juſtitiam* in ſcripturis pro miſericordia poni monui non ſemel. Quadraret hæc notio propoſito, quia in Redemptione miſericordia inſigniter relucet. *Lingua mea meditabitur*, inquit *k*, *juſtitiam meam, tota die laudem tuam*, quaſi juſtitiam velit intelligi illam virtutem de qua ſæpiùs, libentiùs, ſuaviùs, laudari ſolet à nobis Deus.

In Eccleſia magna.) Pſalmo XXXIV *l* quem paullò ante citavi, ſententia ſimilis habetur cum his ipſis vocibus: illis ſynonymæ ſunt paullo poſt *cœtus multus*. Imò Hebraicè ſunt eædem, nempe קהלרב *kahal rau*: Græcè ἐκκλησία μεγάλη & συναγωγὴ πολλή. In Pſalmo XXXIV. pro *Eccleſia magna* eſt etiam קהלרב *kahal rau*, & ἐκκλησία μεγάλη, ſed pro *populo gravi* עםעצום *hham hhatſum*, & λαὸς βαρὺς, quæ tamen, ut ibi diximus, idem valent quod Eccleſia *magna & multa*, nec gravitas de moribus dicitur, ut nihilominus in expoſitione præſentis loci citans illum, vult Ambroſius. Accommodatio ſenſu non litterali priora vocabula ſunt: præterea in XXI. *m* Pſalmo cum affini ſententia, *apud te laus mea in Eccleſia magna*.

Eccleſiæ magnitudo propriè denotat multitudinem & univerſitatem quam Catholicæ exprimit epithetum, & quo Apollinarius utitur πολυρχέος, *multarum vocum, & idiomatum*: ſimul hæc Eccleſia magna eſt, quia, ut ait Didym. ex magnis & perfectis conficitur, nempe dogmatibus & hominibus: de his etiam explicat Arnobius, atque potiora myſteria complectitur, ut inquit Chryſoſtomus *n*; quia, ut Beda, fortis & firma evaſit poſt aſcenſionem Chriſti, & adventum Spiritus ſancti: quia, ut Thomas *portæ inferi non prævalebunt adverſus eam o*. Nimis anguſtè Euthymius ad Synagogas: in quibus Chriſtus palàm ac liberè locutus eſt, locum hunc reſtringit. Aptiùs de Eccleſia dicuntur quàm de Synagoga verba illa *p* Deuter. *En populus ſapiens & intelligens, gens magna, natio grandis, incyta*. Prædicatio Evangelica gentes numero plurimas reddit his modis magnas, quæ, dum in ſuperſtitione jacerent, ſic erant quaſi non eſſent, ut aliàs dixi.

Ecce labia mea non prohibebo.) Videtur Arnobius legiſſe abſque negatione *prohibui* niſi mendum ſit, aut mala diſpunctio. *Labia Chriſti* myſticè ſunt hi per quos & quibus loquitur, ut de ſe aſſerebat Paulus *q*, ut notat Cyrillus *allegari negans Dei r verbum* (ut Hieronymus) quamvis indigni ſimus (ut Chryſoſtomus *ſ*, & Heſychius) afferentes exemplum ipſiuſmet Chriſti, non dedignantis Samaritanum, alioſque peccatores, ad quos etiam ſe, ut ad ægros medicum, dicebat veniſſe; *væ illi qui t tacet, & quum debeat evangelizare, id non u facit*: prohibet labia ſua qui quod prædicat, operari non curat, nec loqui audet quia non operatur, ut juxta tropologiam cum Gregorio monet Hugo. Uſurpat autem præterea Gregorius *x* locum contra illos qui quum habeant ſufficientiam, & ætatem, recuſant prædicare. Pollicetur David Pſalmo L. *y*, docturum ſe *iniquos*, ut impetret miſericordiam.

Accommodat Bernardus *z* ad illos qui objecto, inepto, ſtulto, irrationabili, noxio pudore, non obſtruunt labiorum oſtium, ne ex profundo cordis malum quod compunctio expellere conatur, exeat, ſed liberè apertèque peccata confitentur. Auguſtinus in eos detorquet qui non vereantur quod credunt, confiteri in perſecutione aut alibi, ſed quod credunt loqui non dubitent *a*, ut ſit etiam *ore confeſſio ad ſalutem*.

Omitto aliam myſticam labiorum notionem, quæ gemina ſunt, pro duplici teſtamento, de qua Hugo & ante illum Gregorius *b*, Euthymius *c*, Auguſt. *d*. Præterea myſtico quoque ſenſu Beda, (labia) molliores ac infirmiores præcones accipit, ut ſit argumentum à minori vel à majori, juxta illud *e* Job, *derelicta ſunt tantummodo labia circa dentes meos*. Solæ mulieres Chriſtum in paſſione circumſteterunt: quod Gregor. *f* ſecundùm allegoriam etiam aliter explicat de ſola confabulatione Apoſtolorum de Chriſto, poſt mortem ejus, quum virtutem amiſiſſent bonæ operationis & morſum correptionis. Libertatem dicendi ac fiduciam iſta *non prohibitio* denotat, quam fiduciam loquendi verbum flagitabant oratione communi Apoſtoli *g*, & Paulus *h* poſcebat diſcipulorum preces, ut impetrarent dari ſibi ſermonem *in apertione oris, & cum fiducia notum facere myſterium Evangelii*. Propter hæc *verba labiorum Dei*, eorumque qui nomine loquuntur Dei, *Cuſtodiendæ via duræ i*. *In his labiis* (Dei, & qui regi ſe ab hoc ſinat Rege) *divinatio eſt, & in judicio non errabit os k ejus*; *de rebus magnis* loquuntur & aperiuntur *ut recta prædicent l diffuſa eſt gratia in labiis* iſtis *m*, quia *labia* ſunt *charitatis* quibus & quorum ſpiritu percutitur Holofernes *n*, *interficiturque impius o*: *cuſtodient* hæc *labia ſcientiam p*, ut ſuo eam promant tempore, tamquam vitis religata coccineis *q* ardentis Charitatis in Deum & proximum, quam præcipuè concipiunt ex purpureo Chriſti ſanguine: Sed ad loquendum quum oportet ſoluta eorum impuritas carbone mundatur accenſo ejuſdem divinæ charitatis *r*, ut ſic abſque periculo, & abrupto ſilentii vinculo proferant ſermonem.

Denique *non prohibere labia*, ſed ea movere, ut Anna faciebat, Samuelis futura mater *ſ*, aſſiduitatem indicat orationis. Vim ea habet permagnam ad hoſtes in poteſtatem redigendos, unde quod Balac de populo dicebat Hebræo, fore ut omnes qui in finibus ejus commorabantur, deleret, *quomodo ſolet bos herbas uſque ad radices carpere t*, ſive, ut LXX. vertunt, *ablingere*, aut ut Chald. Paraphraſtes, *lambere*. Origenes *u*, ex majorum ſuorum expoſitione refert innuere, populum illum Dei non tam manu & armis, quàm voce & lingua pugnaturum, & orationem fundendo proſtraturum inimicos.

Domine tu ſciſti.) Non alios adeo multos in Eccleſia magna, ſed unum vult adnotatque teſtem Deum, qui cuncta optimè cognoſcens, fideliterque munerans, nullius adhoc teſtimonio indiget: ſed Deum non ſola videre labia ſeſe moventia, ſolos audire ſonos voceſque, ſed intueri cor labia poſſe eſſe *x* doloſa, poſſe labiis honorari Deum, corde longiùs remoto *y*: fore ut erubeſcat eos Chriſtus coram Angelis Dei, qui ſe ſic erubuerint confiteri *z*. Beda illa verba, *tu ſciſti*, exponit, tu elegiſti, tu feciſti, nempe tales eſſe præcones, quod ipſe per labia intelligit. Thomas, tu approbaſti intentionem meam, tu ab æterno me prædeſtinaſti. Athanaſius, tibi vendicaſti. Senſus eſt quem dixi, ut nempe teſtem vocet Deum. Auguſtinus *a*, juramenti formam docet eſſe quum quis ait, *ſcit Deus*, quod uſurpavit Paulus *b*, item, *teſtis Deus c*, *teſtem Deum invoco ſuper animam meam d*: etiamſi non dicatur, *per Deum* addit etiam *per veſtram gloriam*. *e* Lege etiam Innocentium *f* III. De juramento autem ipſi antea diximus Pſal. XIV. *g* Apollinarius explicat, *Deum intus in animo quod ipſe juſtitiam haberet, ſciviſſe*:

Αὐτὸς ἐμὴν παραπέδι τασι δικαιοσύνην δεδάηκε.

Juſtitiam tuam non abſcondi in corde meo.) In Pſalterio Romano alia diſpunctio eſt, principiumque verſus noni ſic inchoat: *Domine tu cognoviſti, juſtitiam tuam non abſcondi in corde meo, veritatem tuam & ſalutare tuum dixi.* Ambroſius & Auguſtinus legunt, *juſtitiam meam*, Æthiopicum Pſalterium modò legit. Eadem lectio cum eadem dicti Romani Pſalterii diſtinctione habetur in editione LXX. correcta, & apud Apollinarium citatis modò verbis, & in Pſalterio Arabico. Explicat Auguſtinus de martyre conſtanter profitente ante perſecutorem fidem ſuam, quia *juſtus ex fide vivit a*, & Chriſtum qui *veritas b eſt*, ac *ſalutare c Dei*, liberè dicente, Ambroſius declarat Chriſtum Patri loqui poſſe, nihilominus non arroganter, & quemlibet alium hominem dicere juſtitiam ſuam, qui Deo credat, & fidem ſuam *reputari ad juſtitiam d* confiteatur. Sed communior editio habet *juſtitiam tuam*, ſequitur quoque Hieronymus, & eſt in textu Hebræo צדקתך *tſidkatheca*, ac in pluribus codicibus Græcis. Quid ſit *juſtitia* dictum priùs non repugnat autem præſens præcedenti *e* ſententiæ, *& legem tuam in medio cordis mei*, & alteri in Pſal. CXVIII. *f* quam ibidem recitavimus, *in corde meo abſcondi eloquia tua: ut non peccem tibi. Ponitur lex in medio cordis*, & *abſconduntur eloquia divina in corde*, ne peccatum admittatur, omittendo curam illorum, non æſtimando, negligendo rem adeò utilem atque vitalem, non abſconduntur hæc eadem ſine juſtitia in corde, ne pariter imputetur peccato, ſi quis tamquam ſervus piger, ingratus, malignus, urnam talentumve in ſudario, aut in terra contineat & infodiat *g*, nec aliis quibus debet & quando ac quomodo oportet, manifeſtet, ſicut antea demonſtravimus: & Ambroſius *h* Epiſtola quadam ſcribit, quo poſſimus leproſos referre, qui ſceleris argui metuebant, ſi bonum nuntium non referrent *i*. *Sacramentum regis abſcondere bonum eſt, opera autem Dei revelare & confitere honorificum k eſt*, ut ex multarum *perſonis* facierum *per multos Deo gratiæ l agantur*: denique Apoſtoli fidenter dicebant ſe *quæ vidiſſent & audiſſent; non poſſe non loqui* & obedire Deo magis oportere quàm hominibus *m*.

Veritatem tuam & ſalutare tuum dixi.) Hieronymus pro *veritate* poſuit fidem, *fidem* intelligens pro fidelitate, ſicut & *veritas* veracitatem ſignificat; quum juxta etymon fidei ſit quod dicitur. Hoc valet אמנה *eminah*. Explicant alii veritatem eorum quæ credi debent, de qua dixerit Chriſtus Pilato, *ad hoc veni, ut teſtimonium perhibeam veritatis n*.

Non abſcondi miſericordiam tuam & veritatem tuam à concilio multo.) Repetitur idem in pluribus verbis conſueto Pſal. more. Cum juſtitia inquit Propheta & cum veritate atque ſalute etiam miſericordiam, ſed hæc primùm tenet locum, quia Deus adducitur ſola miſericordia & liberali gratia (Symmachus reddit χάριν pro ἔλεος) ut nos reſpiciat, hinc ſequitur ut dignationi ſuæ promiſſiſque veluti ex quadam juſtitia ſatisfaciat, numquam protegendo ac benefaciendo laſſatus. Sumit Auguſtinus pro juſtitia veritatem, & ita ſanè ſumitur non raro, poſſentque ſynonyma membra cenſeri, *veritas & ſalutare miſericordia & veritas*: nomen autem *juſtitiæ* omnia complecti. Juſtitiam enim Auguſtinus per veritatem ſignificatam accipit, ut cernitur in puniendis peccatoribus maximè reprobis.

Non abſcondi.) Alia Pſalteria Latina, *non celavi*, nec non Auguſtinus, Caſſiodorus, Concilium Toletanum III. & alii in eo Concilio. Ricardus Rex fidem Catholicam profitens hæreſi Ariana abjurata, uſurpat hunc locum, quo ad id faciendum inter alia ſe impulſum affirmat, ſicut & ſententiis illis antea citatis, ne quem pudeat confiteri Chriſtum coram hominibus *o*, & quòd *ore confeſſio fit ad ſalutem p*: præterea Timothei exemplo, quem laudat Paulus *q* quòd *confeſſus*, eſſet *bonam confeſſionem coram multis teſtibus*. Adde præclarum exemplar Rhetoris illuſtris Victorini, de quo Auguſt. *r* *Abſconditus Deus* noſter eſt *ſ*, atque Chriſtus ſecundùm generationem æternam, incarnationem, nativitatem, altitudinem prædicationis, crucis myſterium, in quo *abſcondita fortitudo ejus t*, reſurrectionem ac aſcenſionis triumphum: hæc, ut dixi, opera non debent à nobis abſcondi, ſed *revelare & confiteri honorificum eſt u*, ita tamen ut ſimul reverentia obſcuræ fidei ea credendo fateamur adhuc in hoc caliginoſo loco abſcondita eſſe, donec *in ipſo lumine videamus lumen x*, & *ſimiles Deo videamus eum ſicuti eſt y*.

A concilio multo.) Hieronymus, *in Eccleſia multa*, ſicut & verſu 10. ubi Latina editio noſtra habet, *in Eccleſia magna*. Ibi monui utroque in loco Hebræas voces eaſdem eſſe, קהלרב *kahal rau*, ſed Græcas, ἐκκλησίαν μεγάλην, hìc συναγωγῆ πολλῆ. Legitur in Pſalterio Romano, & apud Caſſiodorum, *à ſynagoga multa*. In Ambroſiano, *à ſynagoga multorum*: apud Auguſtinum, *à congregatione multa*: apud Concilium Toletanum III. eodem pacto, vel, *à congregatione multorum*. Symmachus ἐν πλήθει, *in multitudine*: Aquila & Theodotio, ἐν ἐκκλησίᾳ μεγάλῃ, *in Eccleſia magna*, ut de eadem Eccleſia locutum fuiſſe, inquit Euſebius, manifeſtum ſit. Pſal. CX. quum canitur, *Confitebor tibi Domine in toto corde meo in concilio juſtorum, & congregatione*, vocabula Hebræa ſunt סוד *ſod*, & עצה *hhetſah*, Græca βουλὴ & συναγωγὴ, in primo concilium impiorum vocatur עצה *hhetſah*, &, βουλή. Adi ejus loci commentarium, in quo de *conſilio* & *concilio* an differant. Non ergo ex voce *ſynagoga*, ſatis colligitur à Caſſiodoro innui verbis iſtis Chriſti ſermonem habitum in ſynagoga Nazareth *z*. Nec per *concilium* Judæos ſolos intelligo cum Chryſoſtomo *a*, licèt etiam priorem tueatur ſententiam, ut ſit idem *concilium* ſive συναγωγὴ hoc loco, quod *Eccleſia*.

Verſ. 12.) Tu autem Domine ne longè facias miſerationes tuas à me: miſericordia tua & veritas tua ſemper ſuſceperunt me.

Jam ex lætitiæ cantico quod hactenus cecinit, in lamentabilem Vates auxilii deſcendit implorationem, quaſi relapſus in calamitates & hoſtes, niſi, quod initio, annotatum eſt, agat nunc in ſuorum perſona Chriſtus membrorum, quum egiſſet priùs in propria, vel per ὕστερον πρότερον, etiam nunc ſub propria, quaſi pro ſe loquatur, adituro ſupplicium crucis, de cujus triumpho ac fructu in Pſalmi præcedente parte, ſed primum meliùs, ſalvo ſemper ſenſu litterali de Davide, cujus prototypus Chriſtus. David ergo orat Deum ut quoniam toties antea ſit ejus expertus miſericordiam in beneficiis, veritatem vel in promiſſis, vel, ut juſtitiam ſignificat, in liberatione à periculis, inimicis, calamitatibus ipſis, præterea, quia quod in ſe erat, laudes ipſius, clara & publica oratione celebraverit, non parcens ori, non labori, dignetur viciſſim, non contentus priore benignitate, eamdem non prohibere & continere, ſed ampliùs communicare. Pro hoc opere, ait Ambroſius *b*, nempe, quòd non celaverit miſericordiam Dei, &c. quaſi viciſſitudinem à Deo poſtulans, hoc adjecit, quaſi diceret Deo, ſicut ego feci alios miſericordiam invenire, ita ipſe non patiaris *longe fieri miſericordias tuas à me*.

Eccleſiam, aut unum quemlibet de Eccleſia pro ſe, aut Chriſtum pro ſuis membris orantem, Patris alii, aliter quàm enarratores, hìc faciunt. Athanaſius, populum Hebræum, qui veluti diffidens de Dei miſericordia, & propterea deſpectus, & omnibus calamitatibus circumventus, ad pœnitentiam revertatur, & magnificentiam Dei imploret: ſignificari autem vocationem ipſius quæ in extremis temporibus futura ſit.

Tu autem Domine ne longè facias miſerationes tuas à me.) Hieronymus, omiſſa particula *autem*, quæ non eſt in textu Hebræo, *Tu Domine non prohibebis miſericordias tuas à me* utitur futuro, quod non raro ponitur loco imperativi vel optativi: dicit, *prohibere* quidem verbum verſu 10. interpretes poſuerunt, & ipſemet, quia Hebræum כלה *chalah*, utrobique idem eſt, unde Græcum κωλύω, prioris loci, ſumptum videri poteſt, & Latinum *claudo*: ſignificat enim etiam continere quidpiam ſicut clauſum. In Pſalteriis aliis Latinis & apud Caſſiodorum & Auguſtinum, ſunt *miſericordiæ* pro *miſerationibus*: & Auguſtinus, *elonginquare* dicit, pro *longè facere*: tamen οἰκτιρμοὶ רחמים *rechamim*, plus quid ſignificant quàm ἔλεος & חסד *cheſed*, nempe quaſi *viſcera quadam miſericordiæ*, ſicut ex Hebr. vocabulo חסד *cheſed*, aliud natum eſt חסידה *chaſidah*, proprium piæ volucris ciconiæ, ut aliàs diximus, ita ex רחם *rechem*, רחם *racham*, cygni & pelicani, pelargi, ab effectu miſericordiæ, quem & Græci verba πελαργίζειν exprimunt.

Miſericordia & veritas tua ſemper ſuſceperunt me.) Hieronymus, *ſervabunt me*. Symmachus numero ſingulari

Marginal notes, p. 34, left column: a Mat. 5. 20. b 1 Cor. 1. 30. c Rom. 10. 6. Ier. 38. 16. e Pſ. 5. 91. f c. 2. 21. 23. g 1. de demon. c. 10. h verſ. 10. *Summæ miſericordiæ opus.* i Eccl. 29. 29. k Pſ. 34. 28. l verſ. 18. m verſ. 26. n Hom. 2. o Mat. 16. 18. p D. 4. 6. 7. 8. *Gentes plurimæ in ſuperſtitione jacentes ſunt quaſi non ſint.* *Labia Chriſti myſticè qui dicantur.* q 2. Cor. 13. 3. r 2. Tim. 2. 9. ſ Hom. 2. t Iſ. 6. 5. *Prohibere labia ſua qui dicantur.*

Marginal notes, p. 34, right column: x 3 p. Paſt. admo. 26. y verſ. 15. z ad milites templi 12. a Pſ. 125. 10. b Ro. 10. 10. *Myſticæ notiones.* c 2. c. Mor. c. 4. li. 16. c. 17. h in Formul. ſpiritu. c de eſſent. divin. ſ cap. 19. 10. g 14. Moral. cap. 14. h Act. 4. 29. i Ephe. 6. 19. K Pſ. 16. 4. l Prov. 16. 10. m cap. 8. 7. n Pſ. 44. 3. o Judit. 9. 13. p Iſ. 11. 4. q Malac. 2. 7. r Cant. 4. 3. Iſa. 6. 6. 7. ſ 1. Reg. 1. 13. t Num. 24. 4. u Hom. 11. in Exod. x Pſ. 11. 3. y Iſ. 20. 13. Mat. 15. 8. z Mat. 10. 32. a Ep. 89. 9. 5. *Juramenti forma.* b 2. C. 12. 2. c Rom. 1. 9. Philip. 1. 8. d 2. C. 1. 23. e 5. Cor. 15. 31. f c. etſi Chri. de jurejur. g verſ. 4.

Marginal notes, p. 35, left column: a Heb. 2. 4. Rom. 1. 17. b Ioan. 14. 6. c Luc. 2. 30. d Rom. 4. 5. e verſ. 9. f verſ. 62. g Luc. 19. 20. h ep. 54. edit. R. de inven. SS. Gerv. & Prot. i 4. Reg. 7. 9. K Tob. 12. 7. l 2. C. 1. 11. m Act. 4. 19. 20. n Ioan. 18. 3. o Mat. 10. 32. p Ro. 10. 10. q 1. Tim. 6. 12. r 8. Confeſſ. cap. 2. t Habac. 3. 4. u Tob. 12. 7. x Pſ. 35. 10. y 1. Ioa. 3. 2.

Marginal notes, p. 35, right column: z Luc. 4. 15. a Hom. 2. b ep. 53. edit. Roman. *Etymon verbi claudo.*

lari περιφρασσέτω με, *circumſepiat me*. In Pſalterio Ambroſiano, *ſuſcipiant me*. Codices Regii Complutenſes, & alii habent in optativo, ἀντιλάβοιντο: correcti, in indicativo ἀντελάβοντο. Præfert Euthymius priorem lectionem, & poſt eum Janſenius: eſt quidem magis contentanea Hebræo futuro יצרוני *iitſruni*, *cuſtodient me*, quum ſoleant uti futuro Hebræi pro imperativo: tamen quum nihil ferè variet ſententia, editionem noſtram potiùs tueamur. Apollinarius colligens argumentum, ſicuti retuli de Ambroſio, ex prædicatione laudum Dei, ut propterea Deus benignè faciat, ſic locum iſtum præclarè explicat.

> Υ᾽ ἔϑνεα μηδὲ σὺ νόσφιν ἀρηγόχεῖρα ανδύσῃς,
> Θάλπε μ᾽ ἐλέῳ & ἀληϑεῖ πάντοϑε βουλῇ.
> *Ita neque tu ſeorſum nutricem manum impedies,*
> *Fove tua me miſericordia & vero ſemper conſilio,*

Dixi aliàs de vi verbi ἀντιλαμβάνεσϑαι, & *ſuſcipiendi*, quod eſt, *firmare* ac manu quodammodo injecta ſuſtinere aliquem, ne cadat. *Miſericordiam & veritatem*, de quarum quoque crebra in ſcripturis conjunctione, alibi egimus *a*, Salomon *b* ſcribit, *Regem cuſtodire, & roboraris clementia thronum ejus*, quaſi videlicet ut latrones cuſtodeſque cingerent illum; & innixum ſibi ſuffulcirent, nec ubi impingat aut labatur.

a Pſ.24.10. b Prov.20.28.

Verſ. 13.) Quoniam circumdederunt me mala, quorum non eſt numerus: comprehenderunt me iniquitates meæ, & non potui ut viderem,

Multiplicatæ ſunt ſuper capillos capitis mei: & cor meum dereliquit me.

NOlim tuæ miſerationes longiùs abſiſtant à me, ſed circumſtent ſemper cum fideli ac juſta protectione, quoniam vallant me omni ex parte mala innumerabilia, plurimæ premunt iniquitates, propterque ipſas permultæ calamitates, ut quum ad eas attendo, nec inire numerum earum, nec ſatis eas quas queam diſpicere, ſed obrutus multitudine, deficiam animo, vires me animi deſtituant, è corde ipſo deſerat, concidam penè exanimis. Chriſtus omnium in ſe ſuſcepit expianda peccata, & in ſuorum perſona membrorum quandoque loquitur, ut de peccatis propriis: ſic Sancti viri ſeipſos involvunt quandoque, dum de peccatis loquuntur, ut Danielis *c* hic exemplo Chryſoſtomus, confirmat, & Jeremiæ *d*, Iſaiæ *e*, Pauli *f*.

Circumdederunt me mala quorum non eſt numerus.) Quo pacto quæ ordinarium ſuperant numerum, eſſe dicantur extra numerum, docuimus verſu 6. cum Auguſtino. Circumdatio iſta obſidentibus inimicis aut circumfuſis cenſeri ſimilis fluctibus poteſt. In Pſalm. XVII. *g* eadem fere dicendi formula, *circumdederunt me dolores mortis, & torrentes iniquitatis conturbaverunt me*: & in LXXXII. *h in me tranſierunt iræ tuæ, & terrores tui conturbaverunt me: circumdederunt me ſicut aqua tota die, circumdederunt me ſimul*: dicitur præterea *circumdare* nos *iniquitas calcanei i*, & muros noſtros eodem cum labore, injuſtitia, uſura, dolo *k*.

c c. 9. 5. & ſeq. d Thr. 5. 1. & ſeq. e c. 64. 6. 7. f 1.Tim.1.1.3. g verſ. 5. h verſ.17.18. i Pſ.48.6. k Pſ.54. 11. 12.

Comprehenderunt me iniquitates meæ.) Ad iniquitates allicimur voluptate: illæ poſtquam peccavimus, inſequuntur fugientes debitas pœnas. *Venient*, ait Deus *l*, comminans peccantibus *ſuper te omnes maledictiones iſtæ, & perſequentes apprehendent te, donec intereas*, *iniquitates ſuæ capiunt impium, & funibus peccatorum ſuorum conſtringitur* m. *Furor iræ* Dei *comprehendit iniquos n*, & comprehenduntur *in ſuperbia o ſua*, quæ *aſcendit ſemper p*. quod in ſe quidem eſt ſpiritus oris noſtri: *Chriſtus Dominus captus eſt in peccatis q noſtris*, ideſt, propter peccata noſtra: quem locum alii de Joſia Rege intelligunt, aut de Sedechia. Comprehenſio poteſt adhuc intelligi de præoccupatione: quoniam, ut Paulus *r* loquitur, præoccupatur aliquis ita ut quod mox hic ſubjicitur, non liceat diſcernere, ſic Apollinarius.

l Deut.28. 15. m Prov.5.22. n Pſ.68.25. o Pſ.58. 13. p Pſ.73.23. q Thr.4.20. r Gal.6. 1.

Ε᾽φϑασαν ἀμπλακίαι με, φάος δὲ ἐν ὄμμασιν ἔσσυν.
Prævenerunt vitia me: lux vero meis abſconſa eſt ab oculis,

Peccatum excubat juxta vim Hebræi verbi רבץ *ravats*, in Geneſi *ſ*, ut ſolent leones, caneſque etiam dum videntur dormire; velut miles & ſatelles, auctorem conmitatur ſuum, & cum eo colligatur, ut colligari ſolitos olim cum cuſtodibus militibus vinctos dixi Actuum 12. *t*, denique *comprehendere iniquitates*, eſt evenire iniquis quæ comminatus eſt Deus, ſicut apud Zachariam *u*, *verumtamen verba mea & legitima mea, quæ mandavi ſervis meis Prophetis numquid non comprehenderunt patres veſtri*, &c.

ſ cap. 4. 7. t verſ. 6. u cap 1. 6.

Et non potui ut viderem.) Hieronymus, *Non potui videre*, aliter, *ad videndum* לוארה *liroth*. Non poſſunt peccata præ multitudine diſcerni & cognoſci: *delicta enim quis intelligi x*; ſunt præter magis aperta, occulta *y* multa & *z* aliena *excæcat* aliquando *malitia a*, *qui odit fratrem, in tenebris eſt & in tenebris ambulat, & neſcit quo eat, quia tenebræ obcæcaverunt oculos b ejus*: *iniquitates dividunt inter nos & Deum**: ingens pavor impendentium pro peccatis plurimorum & maximorum malorum, ſic percellit animum ac obtenebrat ut ipſamet attonitus mala ſua clarè intueri non valeat. *Cor meum conturbatum eſt* ſcripſit David noſter Pſalm. XXXVII. *c dereliquit me virtus mea, & lumen oculorum meorum, & ipſum non eſt mecum*, quod hìc paullo poſt de corde, *& cor meum dereliquit me*. Proferens Chryſologus *d* locum utrumque, dum de filio diſputat prodigo, quem Patris venientem à longè aſpectus illuſtraverit, non ſunt, ait, tales tenebræ noctis, quales illæ ſunt quæ de confuſione veniunt peccatorum. Ubi primi parentes peccaverunt, aperti ſunt oculi ad cernenda quæ priùs non experiebantur minùs honeſta penè clauſi ac obtenebrati ad honeſtatis intuitum *e*. Hinc ad nos derivata tanta ignoratio & mentis cæcitas, una de pœnis originalis peccati quam propria deinde majorem reddunt.

x Pſ.18.13. y ibid. z ibid. a Sap.2. 21. b 1.Io.2.11. * Iſa.59.2. c verſ.11. d Serm.3. e Gen.3.7. Una de pœnis originalis peccati mentis cæcitas, aucta deinde propriis peccatis.

Quod Hugo aut Alenſis explicat de Chriſto, *non potui ut viderem*, ideſt, ita me tractare permiſi, ac ſi impotens eſſem (quod de illo inimici dicebant *f*, *ſe ipſum non poteſt ſalvum facere*) ut viderem nempe fructum paſſionis meæ (ſi namque *poſuerit animam ſuam pro peccato videbit ſemen longævum*,) vel *non potui ut viderem*; quia velata facie dederunt alapas dicentes; *Prophetiza nobis Chriſte quis eſt qui te percuſſit g*: hoc, inquam, de quo poſtea vidi quæ Tuccius *h* affert, volens execrari his verbis Chriſtum ſcelus id immane *i*: & illud piè dicitur, non tamen ita propriè, & commodè, ſicut quæ priùs allata ſunt, tum quod te hebetata, ut fit, ob multitudinem objectorum, acie oculorum. Spectant ad Tropologiam cauſſæ videndi uſum liberum impedientes, de quibus Auguſtinus, humor, fumus, pulvis, aliquid injectum: collyrio divini præcepti ſanctos oculos Deum videre poſſe.

f Mat.27.42. g Iſa.52.10. h Matt. 26. 68. i in Cantic. Annot. de cincinnis pagin. 366.

Multiplicatæ ſunt ſuper capillos capitis mei.) In Pſalterio Ambroſiano, & apud nonnullos legitur, *multiplicati ſunt* nempe inimici, de quibus item in alio Pſalmo *k multiplicati ſunt ſuper capillos capitis mei qui oderunt me gratis*. At non debuit Agellius, editionem noſtram, quam Hebræi, Græci, Latini ſequuntur, deſerere, & veriſimile eſt ob affinitatem lectum hic eſſe quod eſt alterius loci. Capillos vix ſingulos numerare poſſumus. Idem ergo aliis verbis dicit de iniquitatibus, quod antea de malis abſque numero, quorum peccatorum multitudinem cum magnitudine deſignat debitum decem millium talentorum *l*. De minutis & levibus peccatis Auguſtinus, Ruffinus aliique interpretantur, quia capilli ſunt exiles, quæ timenda ſunt propter multitudinem, ut non moles tantùm magnorum timeatur peccatorum, ſed ne arena etiam obruat: non quòd infinita venialium multitudo id per ſe valeat efficere, quod unicum mortale, quia genere ſeu æſtimatione morali planè differunt, ſed quia proniores reddimur ad ruinam, ſi leviores lapſus negligamus, ut notat Thomas. Satiùs eſt de cunctis peccatis indefinitè accipere, ſicut priùs lata atque diffuſa facta eſt operatio mali, ut ait Tertullianus *m*, multiplicia ſpiritus incitamenta jaculantis: modo parvula, modo maxima. Caſſiodorus & Haimo ex capillis rationem ſimilitudinis dant, quia radebantur Sacerdotum in teſtamento vetere capilli, ut tali emundatione, inquit prior, purgati, carnis vitia depoſuiſſe viderentur. Nimis excreſcentes capilli, ut obſervat Alenſis aut Hugo, contegunt oculos, ne, ut proximè dictum eſt, videre poſſint: ex abundantia naſcuntur, ſicque *iniquitas prodit ex adipe a*; radices habent in capite, quomodo & peccata in eodem, ſeu in corde, unde exeunt, teſte Chriſto *b*: ubi, ut eleganter ſcribit Chryſologus *c* diſſerens de infinita iſta vitiorum multitudine, intus eſt inimicus qui ſuus expugnator & liberator eſſe non poteſt, ſed alienum requirit auxilium, quærit alterum defenſorem.

k Pſ.68.5. l Mat.18.24. Infinita venialium peccatorum multitudo non per ſe tantum nocet quantum unicum mortale. m de patien. c. 12. Sacerdotũ in Vet. Teſt. capilli cur raderentur. a Pſ.72. 7. b Matt. 15. 28. c Serm.171.

Tropolog. Qui nomen gerit Hieronymi, quum explicat *multiplicatas iniquitates ſuper capillos*, ideſt, ſuper genus humanum, aliam innuit, ſed paullo duriorem tropologiam. Aliæ ſunt de ſuperbia & præſumptione, qui eſt vertex capilli, *perambulantis in delictis d*. de Viris ſanctis, quia adhæreant capiti ſuo Chriſto, & à quibus non valeant iniquitates adeo multæ ablui, ac deleri, ſine magno ac manifeſto Dei auxilio, ut docet Beda, vel ſuper quos innumeræ tribulationes venturæ ſint: de cogitationibus, quas numero ſuperant peccata, lege Aiguanum, olim Incognitum, qui Judith præterea in Abſalonis capillo *e*, in calvitio Eliſæi *f*. in Chriſti candidis in lanæ albæ & nivis morem capillis *g*. Potuit afferre præterea quòd capillos capitis noſtri omnes numeratos, & nullum periturum Chriſtus dixit *h*, & his ſimilia, ſed merè myſtica ſunt hæc vel accommodatitia.

d Pſ.67. 22. e 2.Reg. 14. 11. 26. f 4.Reg. 2. 23. g Apoc.1.14. h Mat.10.30.

Et cor meum dereliquit me.) Cogitationem Chaldæus dixit רעיון *rahhion*. Cajetanus, quemadmodum per illa verba, *non potui ut viderem*, obſcuratum peccato intellectum, ſic per iſta perverſum ſtudium interpretatus, ſine cura ſalutis humanæ, ſectando delectabilia, divitias, famam, gloriam, ita ut non dereliquerit cor iſta, ſed hominem, ideſt, res homine dignas. Cordi tribui Sapientia ſolet, ſicut aliis internis partibus alia, juxta illud tritum:

> *Cor ſapit, & pulmo loquitur, fel commovet iras,*
> *Splen ridere facit, cogit amare jecur,*

Vivi ſine corde non poteſt, niſi divino miraculo, cujuſmodi ferunt editum in Catharina Senenſi, quæ pro ſuo alterum acceperit à Chriſto, aut quæ ſanguinem habent, ſine corde nequeunt eſſe, niſi inuſitato portento, quale M. Tullius *i* narrat in victima paullo ante Cæſaris interitum, dicens per id vitæ & conſilii defectum ſignificatum, & ejuſmodi partes in ipſo immolationis tempore interiiſſe. Galenus *k* narrat, victimam avulſo corde ambulaſſe, & alibi *l* profert exemplum Maruli Mimographi filii, qui denudato omnino corde vixerit. Refert Andreas Laurentius *m* ejuſmodi alia experimenta, reſpondetque ſi quando avulſo animal corde ambulet, aut clamitet, ſi non prodigioſum cenſeatur, in ſpiritus diffuſos cauſſam rejiciendam, quibus exhauſtis extinguatur. Nihil de veritate omnino raræ ac ſingularis rei curo. Figurata locutio ſignificat virium defectum vel animi & fiduciæ, vel conſilii, quem defectum in maxima rerum moleſtarum turba experimur, quaſi excordes, væcordes, amentes facti. Vulgo *hominem ſine corde*, timidum ac ſpem abjicientem nominamus: ita exponit Euthymius. Confectus dolore, *cor* ipſemet ſuum *haſitare* dicitur: Unumque Pythagoræ ſymbolum erat, *cor ne haſites*. Unde idem Cicero:

Divinum miraculum editum in Catharina Senenſi. Inuſitatum portentum in victima. i 2. de div. k 1. de plac. Victima avulſo corde ambulans. Denudato omnino corde hominis vitam ducentis exẽplum. l q. de anat. adminiſtr. m q. 4. v. 4. an. cap. 18. Pythagoræ ſymbolum.

> *Ipſe ſuum cor edens hominum veſtigia vitans,*
> & Homerus *n*.
> Ο῝ν ϑυμὸν κατέδων.

n Iliad. ζ.

Cordatus dicitur qui prudens, fiduciæ plenus. Veluti cor priùs amiſſum per peccatum, ut hìc notat Hieronymus, inveniſſe ſe David *o*, dixit aliquando, ut oraret Deum quadam oratione: de illo loco dixi Pſalm. XXVI. Gregorius *p* verò dicit quòd *cor* noſtrum *nos derelinquit*, quando ſic à concupiſcentiis carnalibus vincimur, quum intentiones cordis in terrenis & carnalibus atque corporis, & non in cæleſtibus & ſpiritualibus ponimus: & quòd id invenimus, quando per intentionem cordis ſpiritualia quærimus: quando hanc à terrenis avellimus, ut ad cœleſtia dirigamus. Notus avarus ille dives, in cujus funere Antonius de Padua ſermonem habens, juſſit ex arca cor afferri, ubi Dei profecto juſſu avulſum hærebat. Quid mirum, inquit Auguſtinus, ſi cor tuum deſertum eſt à Deo tuo, quando ſe ipſum deſeruit? Ait *cor tuum te derelinquere*, eſſe, non eſſe idoneum ad cognoſcendum te: & quum in corde Petri, jactantis non negaturum, præſumptio eſſe falſa, & poſtea timor verus, cor ipſius idoneum non fuiſſe ad ſe comprehendendum, latuiſſe ſibi ipſi, eumque dereliquiſſe. Caſſiodorus ac Thomas docent *cor* tunc *nos derelinquere*, quando non appetit profutura, videlicet, quia non fungens munere ſuo perinde eſt ac ſi præſens non eſſet. Ad quem modum Tullius *q* prodidit, qui aſſerat, non minorem voluptatem percipi ex viliſſimis rebus quàm ex pretioſiſſimis, non modò cor non habere ſed ne palatum quidem. Addit Thomas, diſtractum cor cenſeri derelinquere, idque per venialia peccata fieri, quæ quamvis non tollant charitatem, impediunt tamen fervorem. Cyrillus *r* tractans reſponſum Ezechiæ ſuper nuntio mortis quod Iſaias detulit, cumque dicens apologia & defenſione deſtitutum fuiſſe qua ſuis delictis opem afferret, docet valdè infirmam eſſe mentem humanam, & in multis offendere nos omnes *ſ*, nec quemquam noſtrum cordatum & in omnes partes ſapientem eſſe poſſe, ſed cor etiam amans Dei, ac mentem admirabilem, ſæpè in id quod minùs rectum eſt, impingere. Non ineptè dixeris, amicum qui adit alium, ut panes impetret pro altero amico, qui *de via venit t*, eſſe ſenſu tropologico illum qui pro ſuo quod foras vagabatur orat corde illud colligens. In Pontificio Gregorius *u* onere quod tam gravatè ferebat, lamentatur, redire poſt cauſas ad cor deſideraſſe, ſed ſtultis preſſum cogitationibus, ſolummodo exclamare compulſum, *cor meum dereliquit me*. Cordi & animæ vaganti foras dicat quivis ad ſe rediens, ſibique cor animamque reddens, aut potiùs reddente recuperans Deo, *Convertere x anima mea* (vel *cor meum*) *in requiem tuam, quia Dominus benefecit tibi*, Hebraicè גמל עליכי *gamal nhalajechi*, reddidit *ſuper te*, vel, *te tibi*. *Redite prævaricatores ad cor*, inquit Deus *y*: recedit enim per peccatum *z*, Summa & omnis cuſtodia cordis commendata nobis eſt *a*, atque, ut id contineamus & congregemus in ſanctitatem *b*, ubi pro duobus Latinis unicum verbum eſt παρακαλεῖν, *conſolari*, ac triſtitiam expellere. cohibere cor ab immoderata triſtitia, non ſinere effundi in mœrorem, idque in ſanctitate, ideſt, eo nomine quod ſimus coram Deo ſancti, & ei placeamus per veram cognitionem ipſius & amorem, cavendo ne lædamus animam vel cor peccatis: & ſi in hæc prolapſi ſimus, quàm primum reſurgamus.

o 2.Reg.7.27. p l. 4. in c. q 1. Regum. Cor ut nos derelinquere dicitur, & ut à nobis inveniri. Avari divitiis de funere ſcripta. q 2. de finib. r in c. 39. Iſ. ſ Iac. 3. 2. t Luc.11. 5. u l. 1. Ep. 5. Pontificiũ onus gravate ferens Gregorius. x Pſ.114. 7. y Iſ. 46. 8. z Pſ. 45. 19. a Prov.4. 23. b Eccl.32.24.

Eſt non nemo *c* qui ſicut *multiplicationem peccatorum* priùs poſitam, de generis humani peccatis exponit, quæ ſupra ſe Chriſtus tulit, & de quibus nunc loquatur: ita cor à quo *derelictum ſe* dicit, in ejuſdem Chriſti Perſona David velit intelligi, tum de proditore Juda, tum de chariſſimis Diſcipulis, qui omnes relicto eo fugerunt, quando comprehenſus eſt in horto. Confirmat aliis verbis *d* (*qui juxta me erant*, ſeu, propinqui, aut vicini mei, *de longè ſteterunt*) præterea, *elongaſti e à me amicum & proximum*, aliàs, *paſtorem*: *& notos meos à miſeria*, quod ex Hebræo מחשך *machſchach* faciens מחושך *machoſchech*, *à tenebris*, interpretatur de nocte qua captus eſt Chriſtus. Tenebras alii etiam hebraizantes ibi ſumunt, quos diſplicent qui conſectantur, ſpreta editione vulgata & Patribus. Senſum illum cordis pro Apoſtolis tradit hoc etiam loco Hugo.

c Turcius in caut. ann. paſtr. p. 248. d Pſ.37.12.13. e Pſ.87. 19.

Verſ. 14.) Complaceat tibi Domine ut eruas me: Domine ad adjuvandum me reſpice.

IN multitudine malorum tanta & iniquitatum & ærumnarum flagitat benignitatem liberatoris Dei, ſolitum favorem, celerem opem: utque id ipſe faciat perlibenter, & accurrendo; quia pariter ab iniquitatibus ſe ſuis antea dixerat quaſi perſequentibus comprehenſum, ac tamquam in fuga ab ipſomet corde deſtitutum, & derelictum, ita ut nihil eſſet conſilii, quemadmodum poſſet evadere à peccatis atque ſuppliciis quæ fugientem jam fuerant conſecuta. Externa quælibet adminicula & auxilia, quicumque ac quotcumque homines, opitulari nequeant

ei cui cor amiſſum & ſeparatum, ſolus qui finxit ſigillatim corda *a*, cor creare *b* denuò poteſt, ac reſtituere: Reſumit Propheta, cor excitatus gratia Dei, & ut eamdem impetret majorem, idem coram illo effundit ſine jactura ipſius, *ſperate in eo c*, inquit, *omnis congregatio populi, effundite coram illo corda veſtra: Deus adjutor noſter in æternum: Verumtamen vani filii hominum*, &c. Eccleſiæ auxilium eſt à Domino, non arma, non opes, non murorum præcinctiones, non ulla in terris poteſtas, nec quidquam denique id genus in nobis eſt, ut olim Judæis fuit, inquit Apollinarius, ut admirabile maximè ſit, nulliſque aliis miraculis minùs, inermes homines, imparatos, non ultores, ab innumerabilibus gentibus oppugnatos, ſubſiſtere & gloriari; cujuſmodi fuit miraculum rubi adulti, ſed non combuſti, &c. *d*.

a Pſ. 32. 15.
b Pſ. 40. 12.
c Pſ. 61. 9. 10
Inter miracula quid maxime admirandum.
d Exo. 32.

Complaceat.) Hieronymus, *placeat*: ſic etiam Auguſtinus, nec majorem compoſitionem importat vel εὐδόκησον, vel רצה *rotsh*. Quare amo magis pietatem Caſſiodori, Haimonis, & aliorum, quàm ſenſum probo, quum attendunt in compoſitione perſonas Trinitatis. De uno tantum non raró *complacendi* verbum dici reperies, non ſemel, ut à Patre filio *e*, *in quo bene mihi complacui*. Quamquam ex eo loco & verbo compoſito Adrianus *f* Papa I. argumentatur non deſcendiſſe Spiritum ſanctum ſuper Chriſtum in forma columbæ, ut Deus erat, ſed ut homo, quia de Deo dicturus erat, *in quo mihi bene complacuit*, in Chriſto autem homine totam complacuiſſe Trinitatem. Legimus Chriſtum *g* dixiſſe, *complacuit Patri veſtro dare vobis regnum*. Sed dici poſſet tibi Patrem eſſentialem ſumi. Vim verborum Hebræi & Græci aliàs expendi, quæ ſanè permagna eſt. Videtur Campenſis, quem non nominans, ſectatur Agellius, derivaſſe imperativum Hebræum verbum à רוץ *ruts*, quod *feſtinare*, atque *currere* ſignificat: vertit enim *feſtina Domine*, *ut liberes me*. Congruit quidem hoc ſequenti membro prout etiam extat Hebraicè, ſed ceteris credendum, non ſtudendum novitati. Comparat Auguſtinus orationem iſtam cum oratione leproſi *h*, *Domine*, *ſi vis potes me mundare*. Commendatio eſt iſta humilis gratiæ, humiliſque oratio, ut Ruffinus notat, non præſumens de meritis.

e Matt. 3. 1
f Ep. ad Epiſcop. Galliciæ & c. in Conc. Francord.
g Luc 22. 32
h Matt. 8. 2.

Ut eruas me.) Hieronymus, *ut liberes me*: alia Pſalteria, Arnobius & Caſſiodorus, *ut eripias me*: Auguſtinus, *eruere me*.

Domine ad adjuvandum me reſpice.) Hieronymus, *feſtina*, Auguſtinus, *in adjuvandum mihi reſpice*, alii, *in auxilium meum*: quum Grecum exemplar Sumæ & Fretelæ haberet σπεῦσον, ideſt, *feſtina*, teſtatur idem Hieronymus *i*, apud LXX. fuiſſe πρόσχες, quod & nunc extat, ſignificatque non ſimpliciter, *reſpicere*, ſed *attenderi*, ac *intendere*: ſicut in ſimili ſententia Pſalmi LXIX. *k Deus in adjutorium meum intende*, ὁ Θεὸς εἰς τὴν βοήθειαν μου πρόσχες: ibidem in ſequenti membro. *Domine ad adjuvandum me feſtina*, pro, *feſtina*, *eſt* σπεῦσον. Hebraicè autem illud ipſum verbum חושה *chuſchah*, quod hoc loco redditum eſt, *reſpice*, & πρόσχες. In Pſalmo LXX. *l Deus meus in auxilium meum reſpice*: ſunt eadem prorſus tum Græca tum Hebræa quæ in iſto Pſalmo noſtro. Reſpectus Dei præſidium noſtrum eſt, ut Petri, qui quando *reſpexit* eum Chriſtus, *flevit amarè m*, inquit Caſſiodorus.

i Ep. 35.
K verſ. 2.
l verſ. 12.
m Luc. 12. ſ. 1.

Verſ. 15.) Confundantur & revereantur ſimul qui quærunt animam meam, ut auferant eam: convertantur retrorſum, & revereantur qui volunt mihi mala.

Verſ. 16.) Ferant confeſtim confuſionem ſuam, qui dicunt mihi, Euge, Euge.

HOc eſt auxilium quod mihi citò abs te velim adeſſe, ut ſpe fruſtrati perſecutores inhiantes in vitæ interitum, abſcedant cum dedecore: vertantur ocyus in fugam re infecta, quotquot ſtudent ac procurant damna mea, compleantur pudore qui me rident, mihique inſultant. Eadem propemodum præceſſit Pſalmo XXXIV. *n* ſententia, *Confundantur & revereantur*, &c. Sed ibi Græcè in imperativo, hìc in optativo: Hebraicè verbum ſecundùm ibi עלמו *tichalemu*, bis: hìc יחפרו *jachperu*: additur hìc prætèrea, *ſimul*, item, *ut auferant eam*: poſtremò iterum pro, *qui volunt*, ibi legitur, *qui cogitant*. Relege quæ dicto loco attulimus. Hæc verò Latini interpretantes de Chriſto, dicunt petere, ut ſui reſipiſcant inimici, vel puniantur, & hoc non optando, ſed prædicendo: juſtos etiam cupere ut homines convertantur, & non pereant. Docet id quoque Hieronymus in Lamentationes *o*, explicans verbum *convertatur* de vera converſione & commutatione in meliorem ſententiam: *confundantur*, de erubeſcentia peccati: *revereantur*, ut emendent ſe colantque, quem perſequendum eſſe putaverant. De imprecationibus aliorum Propheticis recitat Cantapetrenſis *p*, admonens, quando Hieronymus ait, contra ſpirituales nequitias orare Prophetas, quas incorrigibiles ſciunt eſſe, ut juſtam à Domino recipiant ſententiam, niſi ad ſenſum germanum trahantur, ex Origenis videri errore loqui. Favet Apollinarius, de reſipiſcentia, ut quemadmodum, inquit, qui ad virtutem feſtinant, in præceptis habent ne retro vertentes aſpiciant *q*, itaque in mala feruntur, feſtinent ſe convertere malum propoſitum auferentes, tunc enim & illud conſequentur, ut cum ſenſu & fructu confundantur. Eadem fere ſunt in Didymo, Heſychio. Chryſoſtomus *perſecutores* vult eſſe dæmones, quos nos, non illi nos, deinceps perſequamur, & confundantur, quum nos ab illis antea deceptos, ad priſtinam noſtram gloriam honeſtæ vitæ inſtitutis redire conſpexerint.

verſ. 4.
o in cap. 1.
p s. Hypotyp.
q Luc. 9. 61.

Confundantur & revereantur.) Symmachus ἐντρέπονται καὶ ἀσχημονοῦσιν, *confunduntur & dedecorantur* Unde intelligitur verbum (reverendi) non ſumi hic in bonam partem.

Simul.) vertunt aliqui יחד *jachad*, & ἅμα; *citò*, ut Campenſis. Alii, ut Vatablus, *pariter*. Non legi vocis Hebrææ uſum pro adverbio temporis. In Pſalterio Romano non eſt, *ſimul*: ſed *inimici mei*:

Qui quærunt animam meam, ut auferant eam.) Ambroſius monet, ne fortè dicant Apollinariſtæ, Pſalmum videlicet iſtum interpretando de Chriſto; *ecce corpus*, dixit (ſecundùm editionem LXX.) *perfeciſti mihi*, non etiam, animam, hìc quoque mentionem factam de *anima*. Reperio tamen, Apollinarium, animam Chriſto conceſſiſſe, ſed non mentem, ideſt, rationalem animam, ſed ejus loco Verbum fuiſſe: quamvis ex ejus diſcipulis aliqui animam prorſus negaverint. Legendus Epiphanius in hæreſi Apollinariſtarum & Cimeritarum, Athanaſius epiſtola ad Epictetum Corinthiorum Epiſcopum, Socrates in hiſtoria *r*, Nicephorus *ſ* Nanzianzenum ad Nectarium citat, Lyrinenſis *t*, alii hæreſeologi, ut Caſtro & Prateolus. Quod autem Baſilius vel Theodoretus exponit, iſtos non vulnerare dumtaxat, ſed æternæ morti tradere voluiſſe, neſcio an intelligant loquendo de Chriſto, ſuos illi adverſarios æternam damnationem optaviſſe. Fortaſſis de morte ſola loquuntur, quæ ſecundùm naturam ſpectata, eſt æterna, quia naturaliter vita reſtitui non poteſt, & proculdubio cuperent Chriſtum non reſurgere.

Apollinariſtæ.
Animam Chriſto negantes.
r lib. 4. c. 24.
ſ lib. 11. c. 12.
t lic. adverſus proſa. hær. novit.

Convertantur retrorſum & revereantur.) In Pſalterio Ambroſiano, *avertantur retrorſum & confundantur*: in Romano, *avertantur retrorſum, & erubeſcant*. Fugam hæc denotant infamem: quamvis Auguſtinus & alii accipiant in bono ſenſu de converſione retro Chriſtum eundo: ſic quoque illud interpretantes Petro dictum *u*, *Vade poſt me Satana*, eodemque modo apud Iſaiam *x*, *verbum poſt tergum monentis*, ideſt, Chriſti monentis, illos qui poſt ſe volunt venire; non autem per ſuperbiam præcedere, qui non accipere, ſed conſilium dare, ſicut faciebat Petrus, dum vellet impedire paſſionem Chriſti *y*, increpando ac dicendo, *Abſit à te Domine, non erit tibi hoc*, ſicut etiam quodammodo Moſes potens videre faciem Dei, ſed rejectus ad poſteriora *z*, quia nunc convertitur Deus *ut ignoſcat*, *& relinquat poſt ſe benedictionem a*, ac præveniat *in benedictionibus b*, donec adveniat tempus quo *faciem ſuam oſtendat*, *& ſalvi erimus c*, ut piè diſſerit Bernardus *d*.

u Mat. 16. 23
x cap. 30. 21.
y Mat. 16 22
z Exo. 33. 28
a Ioel. 2. 14.
b Pſal. 20. 4.
c Pſ. 79. 4. 8.
d Ser. 34. 61. in Cant.

Ferant confeſtim confuſionem ſuam. Hieronymus, *pereant poſt confuſionem ſuam*: alii, *deſolentur*, aut *obſtupeſcant in mercedem pudoris ſui*, hoc eſt, pro eo quòd me pudefacere conabantur: vel, ſicut ignominia opprimere me voluerunt, atque confuſo & perdito petulanter inſultare, ita in eorum capita recidat ſimilis confuſio. Afficitur pudore perſecutor, ſi quem perſequitur, æquo videt animo hilarique perſecutionem pati, deſiſtit, ac interdum tali exemplo ad meliorem ſe vitæ ſtatum transfert, ſed nec deeſt qui tolerantiam ignaviæ deputans, eo ſæviat acriùs. Sunt exempla generis utriuſque in promptu: non ſignificat *ferre confuſionem*, niſi accomodatitiè illam, duram licèt moleſtamque, in ſuis fatendis peccatis tolerare: confeſtim verò, quod ſimul quis peccavit, eam ſuſcipere debeat, vel ſe, dum eam ſentit, ſolari, quoniam brevi finietur, meretriciam non imitari frontem *a*, ſed *pro anima ſua non confundi dicere verum b*. Senſum iſtum tradit ſive Hugo ſive Alenſis, poſt Caſſiodorum. Illud potiùs ex Heſychio, velocem flagitari pœnam improbis, ne alii illis adhæreant: & ex Remigio, ut quàm citiſſimè adulatorum vitemus verba. Cajetanus, ſuum ſecutus Hebr. Doctorem, qui vertit, *deſtituentur ſuper calce confuſionis ſuæ* שמו על עקב בשתם *jaſchomma bhalhhekeuboſchtham*, exponit de Judæis interfectoribus Chriſti, qui deſtruendi eſſent ab exercitu Romanorum *ſuper calce confuſionis ſuæ*; quum priùs eſſent confuſi per tot miracula de veritate adventus Meſſiæ: & ea deſtructio ultima eſſet: notat præterea exprimi irriſores Chriſti, quia Dei monitu hi qui crediderant, ſeceſſerunt, in regnum Agrippæ, ne ſimul perirent cum incredulis, de quorum lætitia verſu videtur ſequenti agi. Legerunt fortaſſis LXX. non שמו *jaſchommu*, ſed ישאו *iiſſau*, quod eſt, *portaverant*, ſive, portent, κομισάσθωσαν: & על עקב *bhalhheken*, non tantùm valet *propter*, aut *propter retributionem*, ſed propriè quod Latinè dicimus, *è veſtigio*, & rectè hìc redditum eſt à LXX. παραχρῆμα, & in Pſalmo LXIX. *c*, in ſimili ſententia; *Avertantur ſtatim erubeſcentes, qui dicunt mihi, euge*: παραυτίκα. Significat עקב *hheken*, calcaneum, finem, ſive extremum, & præmium quod ultimo dari ſolet loco.

a Ierem 3. 3.
b Eccl. 4. 24.
c verſ. 4.

Qui dicunt mihi, euge, euge,) Hieronymus, *vah, vah*: Symm., ἆα: quæ ſimilia ſunt Hebr. האח האח *heach heach*. Apud Græcos ἆα, quod alii diviſim efferunt, ἆ ἆ, eſt adverbium vel ἐμπλήξεως ſtuporis, pavoris, ſubitæ conſternationis: vel παρακελεύσεως, hortationis & conſolationis: vel σχετλιαστικὸν ἐπιφώνημα, *miſerabile* aut *indignabundum epiphonema*. Sumitur hoc loco tamquam inſultantium alienis malis: aut etiam irriſione ac adulatione irridentium. Sumit Auguſtinus præterea de illis qui laudant peccatores *in deſideriis animæ ſuæ d*: denique tum de illis qui bona maledicunt iracundi, ſævientes, reprehenſores: tum qui mala benedicunt, blandientes, ſubdoli, laudatores: tum qui bona laudantes creaturæ tribuunt, non Creatori: Apollinarius expreſſit ſenſum.

d Pſ. 9. 24.

Αὐτίχ' ἕλοι, τοὺς δὲ αἶσχος ἐμῷ κεχαρηότας ἄτῃ.
Citò capiat illos dedecus mea gaudentes calamitate.

lege Pſalmum XXXIV. *e*.

e verſ. 21. 25

Verſ. 17.) Exultent & lætentur ſuper te omnes quærentes te, & dicant ſemper, Magnificetur Dominus, qui diligunt ſalutare tuum.

SIcut adverſarios illos meos iniquos dedecus decet, confuſio, ignominia, fuga, exterminium: ita convenit, utque ita ſit quæſo te, ut qui te quærunt, placere tibi ſtudent, invocant te, gaudio & exultatione de te, ac propter te, compleantur, tum ſimul mea cauſſa, nempe benignitatem erga me tuam conſiderantes. Hi etiam amantes à te ſalvari, nec aliunde procurantes ſalutem ſibi, fac obſecro, ut continuo ac libero ſermone inclament, magnificat tantus iſte Dominus, celebrent cuncti juſtitiam, magnificentiam, miſericordiam illius. Eadem in LXIX. *f*. Pſalmo ſententia, & ſimilis in XXXIV. *g*.

f verſ. 5.
g verſ. 27.

Exultent & lætentur.) Hieronymus, *gaudeant & lætentur*, Auguſtinus, *exultent & jucundentur*. Primum verbum Hebræi in Pſalm. XXXIV. erat ירנו *jaronnu*, in iſto & in LXIX. ישישו *taſiſu*. Hoc propriè donotat internum animi gaudium ſine geſtu: aliud, id quod voce alta promitur; tametſi confundatur utriuſque notio. De duplici gaudio externo corporis, & interno animi, Ruffinus, Thomas; & alii exponunt, deque corporis immortalitate, ac de facilitate animæ, juxta illud, *Exultabunt Sancti in gloria, lætabuntur in cubilibus ſuis*. *h*. Bruno præpoſterè poni dicit verba hæc, ſenſumque eſſe, lætentur & non parum, ſed exultent, ideſt, valde lætentur. Remigius, nunc in ſpe, poſtea in re. Geminationem verbi Baſilius, vel Theodoretus & Chryſoſtomus referunt ad perpetuitatem, volentes iis Prophetam imprecari qui Deum ſemper quærant, laudent, diligant: Heſychius aut Chryſoſtomus ad gaudium duplex, tum quod futura lucratur, tum quod præſentium detrimentum non ſentit, ſicut & quando Philippenſes Apoſtolus *i* bis jubet gaudere in Domino, aut exultatione eſſe, propter onus abjectum peccatorum, lætitiam ob acceptam juſtitiam.

h Pſ. 149. 5.
i Phil. 4. 4.

Super te.) Hieronymus & Pſalterium Ambroſianum, *in te*: utrovis modo בך *becha* ἐπὶ σοὶ, potuerunt verti. Omiſit eas particulas Auguſtinus, Caſſiodorus, Pſalterium Romanum. Vim quidam faciunt in particulis, *ſuper te*: eadem vis erit legendo, *in te*, ut nimirum nemo in ſe glorietur ſed *in Domino K*, quod Ruffinus notavit: firmati ſimus ſuper fidem, ſpem, charitatem, ut Remigius, non alibi quæramus gaudium, quam in Deo; ut Hugo.

K 1. Cor. 1. 17.

Omnes quærentes te.) Alia Pſalteria, Auguſtinus, Caſſiodorus, addito, *Domine*, reddunt, *omnes qui te quærunt Domine*, explicat Auguſtinus de veris laudatoribus munerum Dei, qui non ſunt falſi laudatores ac adulatores. Latiùs patet ſententia comprehendens quoslibet cultores ſinceros Dei.

Et dicant ſemper.) Jungi poſſe Hugo credit adverbium, *ſemper*, ſequentibus, *ſemper magnificetur Dominus*: ceteri ſeparant. Subtilior ejuſdem notatio trium bonorum in hoc verſu, cordis, in exultatione ac lætitia: operis, in quærendo: oris, in dicendo; ſicut ſuperiùs erant mala totidem, volentium *mala*, quærentium *animam ut auferrent*, dicentium inſultando, *Euge, euge*. Immo præterea in præſenti adhuc verſu obſervat undecim bona: exultationem, adverſus accidiam: lætitiam, contra iram: illas ſuper Deum & non erga res externas contra cupiditatem: in vocabulo *omnes*, fugam ſingularitatis: vitationem pigritiæ in verbo *quærendi*: per, *dicant*, confeſſionem peccatorum & laudis divinæ: perſeverantiam in bono, per, *ſemper*: contra invidiam, *magnificetur*: contra ſuperbiam, *Dominus*: contra odium, *qui diligunt*: contra infirmitatem ſpiritus, *ſalutare*: Doctior hæc ridebit ſat ſcio, ſed indoctiores conqueſti ſunt talia præteriti. Satisfaciendum & his interdum, tametſi non tam ex meo quàm ex alieno ſenſu, non tam ex proprio genio palatove, quàm aliorum, quorum quàm ſui rationem potiùs habere ſcriptorem convenit, ſubinde ceu coquum vel menſæ præfectum.

Trium bonorum in hoc verſu ſubtilis notatio.
In hoc eodem verſu undecim bonorum obſervatio.

Magnificetur Dominus.) Quid hoc ſibi velit & Deum quo pacto magnificare cenſeamur, dictum alibi *l*. Pro *Domino* Chaldæus dixit, potentiam Domini, חלאדייי *chelahditehovah*.

l Pſ. 33. 4.

Salutare tuum.) Et de hoc vocabulo aliàs. Seipſum intelligit, qui hoc loco loqui dicitur Chriſtus: qui ſalutis opus, ut homo, operatus, ſed ei pretium ac valorem contulit infinitum perſonæ divinæ dignitas infinita.

Verſ. 18.) Ego autem mendicus ſum, & pauper: Dominus ſollicitus eſt mei.

Adjutor, & protector meus es tu: Deus meus, ne tardaveris.

QUidquid ſit de aliis vel improbis inimicis vel juſtis, ſic Deum quæro, ita pendeo totus ab illo, ut qui ab omni re ac facultate inops deſtitutuſque opis alienæ indignum ſeſe agnoſcens & profitens, eam ſemper implorat. Id inquam ego aſſiduè facio, quia Dominum mei curam gerere plurimis documentis & experimentis comperi. Quo circa converſus toto animo ad te, auxilium poſco, atque protectionem tempeſtivam, opportunam, celerem, quia mihi tot mala patienti, periculum in mora. Exponit de Iſraele Athanaſius, qui reſipiſcens, inopem

ſe ac

ſe ac pauperem vocet, ſpemque ſibi Deum ſuum propo-
nat. Chryſoſtomus & Heſychius de humano toto gene-
re, quod ex divitiis in quibus conditum fuerat à Deo,
excidit: Baſilius, Theodoretus, Euthymius, de Davi-
de, qui ſe ita nominet, præſciens & prædicens adven-
tum gratiamque Chriſti: iidem, de Eccleſia univerſa:
Euthymius rurſum, & reliqui de unius cujuſque fidelis
perſona, ſunt enim, ait ille Chriſtiani inopes, qui uni-
verſa fortunæ bona dimiſerunt; pauperes, qui propriis
manibus neceſſaria ſibi parant: ſed & universè magis
loquendo, quod Auguſtinus & ceteri notant, nihil ſibi
tribuit, ſed Deo, maximè quæ ad virrutes, merita,
gratiam pertinent. Quum autem ſcribit Euthymius ab
ipſo Domino dictum, quòd David concupivit videre
diem ejus, his quidem verbis reperitur dumtaxat de
a Ioan.8.56. Abraham dictum a ſenſu tamen idem ſignificavit Domi-
b Luc.10.24 nus non de David præciſè, ſed ſimul cum aliis, quando
dixit b *quod multi reges & prophetæ, voluerunt videre, &*
audire quæ ſui viderent diſcipuli & audirent.

Ego autem mendicus ſum & pauper.) Eaſdem voces
Hebræas עני *hhoni*, אביון *ebion*, & Græcas πτωχὸς &
πένης, tum Hieronymus cum vulgatus interpres reddunt
Latinis iſtis, aut etiam nominibus *inopis* ac *egeni*; ut in
c verſ. 10. Pſalmo XXXIV. c (ubi conſule quæ dixi) & in LXIX.
d verſ. 6. d & in CVIII. e vertit hìc primo loco Hieron. alia Pſal-
e verſ. 17. teria, Arnobius, Auguſtinus, Caſſiodorus, *egenus*.
Hoc loco Euthymius probat quod ait de fideli, dimit-
tente fortunæ bona, & de illo qui manibus neceſſaria
ſibi paret, ex etymo nominum πτωχὸς & πένης, quaſi
dicatur ille πεπτωκὼς, *à cadendo*, veluti, qui ab omni-
bus antiquis opibus deciderit, & nunc ſit ſine ope: hic
παρὰ τὸ πένειν, vel πονεῖν, *à laborando*, quia nimirum
proprio labore oportuna omnia ſibi comparet. Lege Ba-
f Reg 252. cum Brev. ſilium f. Chriſto defuit ubi reclinaret caput g, natus ac
ſepultus in alieno, nunc prandens apud Mattham, nunc
g Luc.9.58. apud Zachæum, nunc apud Simonem leproſum, nunc
in domo Petri, nunc in domo Matthæi, equitans in al-
Chriſti inopia. terius jumento, ultimam cœnam faciens in aliena do-
mo: denique *propter nos egenus factus eſt*, ἐπτώχευσε, men-
h 1.Cor.8 9. dicavit *quum eſſet dives* h, tamquam mendicus ex pio-
rum ſe ac ſuos benignitate ſuſtinebat, præcipue mulie-
rum miniſtrantium *de facultatibus ſuis* i: patris putatitii
i Luc. 8.3. k Marc.6.3 artem ſui exercuit k: licèt etiam loculos habuerit quos
l Ioan.12.9 commendavit Judæ l.

Religioſa mendicitas ab hæreticis impugnata. Diſplicet hæreticis & Eraſmo Religioſa mendicitas,
cum ſuperiorum aliquorum ſæculorum auctore Guliel-
mo de ſancto amore, Giraldo de Abbatis villa, Deſide-
rio Longobardo, Ricardo, Armacano, Ioanne Vvicle-
fo, inutile ac noxium etiam inſtitutum appellantibus:
m lib.2.de monac.c.41. & ſeq. refelluntur optimè à Bellarmino m noſtro, & illi præte-
rea qui ex oppoſito negabant fas eſſe religioſis operari,
Negantes religioſis operandum & laborare pro victu, ſed quod hìc ſubditur, debere
eos confidere in Dei providentia, & vivere ex alienis
laboribus. Omnino malè ſcripſit Armacanus n non fuiſ-
n Serm. 4. Armacanus refutatus. ſe Chriſtum mendicum ſed pauperem, pauperem verò
non amore paupertatis, ſed quia reſtrictio dominii ejus
id exigebat, ſive, ut non haberet aliquid proprium, ſi-
cut nec quiſpiam habuiſſet in ſtatu innocentiæ, quòd
ſi etiam Chriſtus mendicaſſet, negat rem nobis imitan-
dam, ſed admirandam, ſicut jejunium 40. dierum ſine
ullo cibo: nihil ineptiùs dici potuit, quum conſtet hor-
tatum Chriſtum ad paupertatem o, & dominium non ha-
o Matt. 19. 21. buiſſe ad illum modum, qui fuiſſet innocentiæ ſtatu.
Docuiſſe quoque diſcipulos mendicare ſcribit Theo-
p in cap. 10. Luca. phylactus p, ut eum citat in catena B. Thomas, quum
Oecolampadii verſio. Oecolampadius in verſione abhorrens ab eo verbo, red-
diderit, *ad inopiam inſtruere*, lege dicta Pſalmo XXXVI.
q, & in cap. 3. Actuum r, & quæ diſputantur à Suarez
q verſ. 14. ſ item noſtro. Inde autem fit, ut non fuerit Chriſtus po-
r verſ. 14. litico ac temporali dominio dominus orbis, ſive ſecun-
ſ verſ. 2. dùm proprietatem, ſed ſecundùm excellentiam dumta-
xat: quæ non repugnat paupertati, ſicut illud genus
dominii.

t 3.p tom.3. diſ.18 ſect.2 Quod attinet ad David, etſi Bernardus t de pauper-
tate propriè ſumpta loquens dicat, quum haberet the-
ſauros, & regnaret, ita ſe appellaviſſe, nihilominus vi-
detur ſæpius has voces uſurpaſſe, de ſe aut de alio, non
ut ſignificant indignum rerum temporalium, ſed affli-
ctum ac deſtitutum ope humana. Arnobius explicat ege-
u de bene vivendi modo c. 46. num in viribus, pauperem in virtute. Mendici Dei ſumus
panem quotidianum mendicantes, ut ait Auguſt. u,

A multo autem magis ſpiritualem & animæ propriam ali-
moniam, nempe gratiam ſapientiamque. Ex hujus the-
ſauro ſapientiæ idem Pater x modeſtiſſimus & piiſſimus x Serm.7.de verb. Dom. c. 6.
Audaci reſcribit mendicabunda ſe prece quotidianam
ſtipem rogaviſſe, vixque impetraſſe.

Dominus ſollicitus eſt mei.) Hieronymus, *Dominus*
erit ſollicitus pro me. Alia pſalteria & Auguſtinus atque
Caſſiodorus, *Dominus curam habet mei*. Jubet David y y epiſt. 140.
alibi ut *jactemus ſuper Dominum curam*, quia ipſe nos
enutriet: & Petrus z, ut *omnem ſollicitudinem projicia-*
mus in eum, quoniam ipſi eſt cura de nobis. Tractavimus z Pſ.54.23.
hoc nos in commentario Petri; & nonnihil antea in Pſ.
XXXVI. ſollicitudinem iſtam Chryſoſtomus in eo po-
tiſſimum ſpectat, quòd ad ſalutem humani generis mi-
ſerit Pater filium ſuum. Totam latiſſimè patentem com-
prehendit hæc ſententia providentiam Dei. Nihil ſolli-
citus debet eſſe a, pro quo tam ſollicitus Deus, ſed ſuf- a 1.epiſt.5 7.
ficit ut innoteſcere faciat Deo petitiones, & ſollicitus b Philip.4.6
ambulet coram illo b. De ſingulari cura quam gerit Deus Matt 6.25 & ſeq.
de ſingulis, perinde ac ſi de nullo alio, egregiè Auguſti- c Mich 6.8.
B nus c, Chryſoſtomus d, Nazianzenus e, Bernardus f. d 3 conf.c.11
Vim facit Chryſoſtomus in Pauli g verbis, *qui dilexit* e in c. 3. de compunct. cordis.
me, tradidit ſemetipſum pro me: quæ confirmari poſ-
ſunt egregio viſo, quod Carpo factum narret Dionyſius f epiſt. 47.
h. Bernardus attendit quæ dicuntur in Cantica i, *dile-* g Ser.68.69 & 70. in Cant.
ctus meus mihi. Conſiderat Nazianzenus quòd omnium
Creator ac Dominus peculiariter ſibi populum Iſraelem h Gal.c.2.24
vendicaverit, ſuumque nominaverit, nec veritus ſit, i epiſt. ad Demophi.
ne hoc nomine injuſtus exiſtimaretur. Bernardus k at-
tendit quòd multo magis curæ eſt Deo de nobis quàm de k cap.1.3.
bobus l: immo quòd hujus ovis curam etiam ſuper- l Serm.68.
norum curæ gregum prætulerit, reportando propriis m 1.Cor.9.9
humeris m: Ideo ſubdit, non confunditur regius Va-
tes, dicere, *Dominus ſollicitus eſt mei*: nec ſe exiſtimat n Luca 15 5
errare, quum item dicit n: *Dominus retribuit pro me*:
denique ait o: *Oculi Domini ſuper juſtos, & aures ejus* o Pſ.137. 8.
in preces eorum.

Huc ſpectant argumenta tam multa adeoque effica-
cia, quibus Chriſtus perſuadet abjici ſollicitudinem re-
rum aliarum; quod curam de nobis ſummam gerat De-
C us p: ac præter alia proponit regni pollicitationem, p Pſ.33. 16.
quod non daret, niſi maximè diligeret. *Nolite timere*,
inquit, *puſillus* q *grex, quia complacuit Patri veſtro* q Mat.6.33
dare vobis regnum; de rebus ceteris providentiam, de
homine curam quoque ac ſollicitudinem habere legitur
Deus. Iſtam qui non agnoſcat, aſſerit Chryſoſtomus r, r Luc.13.31
ut ingratum filium, ut contumacem diſcipulum & be-
nignitatis tantæ alienum cum profanis & externis judi-
candum.

Adjutor meus & protector meus es tu.) Hieronymus,
auxilium meum & ſalutare meum tu es. Romanum
Pſalterium & Caſſiodorus, *adjutor meus & liberator*
meus es tu. Primum eſt ad bona, ſecundum, contra
mala.

Deus meus ne tardaveris.) Velocem concupiſcit ad- ſ Hom.11.in variis in Mat.
ventum Chriſti: tum primum, tum etiam, ut in ſecun
do brevientur dies tribulationum ſ. Hoc Auguſtinus, t Mat 24 22
illud Græci dicunt. Caſſiodorus, de Chriſto poſcente u Habac.2.3
celerem reſurrectionem ſuam. In genere velox implo- x Eccl.7.18.
ratur auxilium in quavis tribulatione: non tardat Deus y 1.Pet.3.9.
D venire & ad ſalutem t, & ad iram u, & ad promiſſa x: z Eccl.5.11.
non tardes & tu converti ad illum y, non ſis tardus ad a Luc.ult.25
credendum z, quum credendi ratio idonea eſt: alioquin b Deu.23 21
citò credens levis eſt corde: nec ad reddenda vota a: ſed c Iac.1.19.
ad loquendum b, & ad iram c, & ad orandum d, ut in ea d ibid.
perſeveres. Coarctabatur Chriſtus ut biberet calicem, e Luc.11.21.
e, urgere nos hæc debet charitas f. *Vir velox in opere ſuo* f cap.11.56.
coram regibus ſtabit, nec erit ante ignobiles g. g 1-Cor.5.14 Prov. 22. ult.

PSAL-

PSALMUS QUADRAGESIMUS.

1. In finem Pſalmus ipſi David.

2. Beatus qui intelligit ſuper egenum: & pau-
perem: in die mala liberabit eum Dominus.
3. Dominus conſervet eum, & vivificet eum, &
beatum faciat eum in terra: & non tradat eum
in animam inimicorum ejus.
4. Dominus opem ferat illi ſuper lectum doloris
ejus univerſum ſtratum ejus verſaſti in infir-
mitate ejus.
5. Ego dixi: Domine miſerere mei; ſana animam
meam, quia peccavi tibi.
6. Inimici mei dixerunt mala mihi: Quando mo-
rietur, & peribit nomen ejus?
7. Et ſi ingrediebatur ut videret, vana loqueba-
tur, cor ejus congregavit iniquitatem ſibi.
Egrediabatur foras, & loquebatur in idipſum.
8. Adverſum me ſuſurrabant omnes inimici mei;
adverſum me cogitabant mala mihi.
9. Verbum iniquum conſtituerunt adverſum me:
Numquid qui dormit non adjiciet ut reſurgat?
10. Etenim homo pacis meæ, in quo ſperavi: qui
edebat panes meos, magnificavit ſuper me ſup-
plantationem.
11. Tu autem Domine miſerere mei, & reſuſcita
me: & retribuam eis.
12. In hoc cognovi quoniam voluiſti me: quoniam
non gaudebit inimicus meus ſuper me.
13. Me autem propter innocentiam ſuſcepiſti: &
confirmaſti me in conſpectu tuo in æternum.
14. Benedictus Dominus Deus Iſrael à ſæculo, &
uſque in ſæculum: fiat, fiat.

TITULUS.

Verſ. 1.) In finem, Pſalmus ipſi David.

IDem titulus qui præcedentis Pſal-
mi. Gloſſa ordinaria tribuit Hie-
ronymo, quod addiderit, *intelle-*
ctus filiis Core. Non extat id in
Commentariis, qui ſub illius ex-
tant nomine, nec apud ullum
alium præter Haimonem, & Ai-
guanum olim Innominatum ſeu
incognitum. Refert quidem etiam
Thomas idem de Gloſſa, & exponit, quemadmodum &
Hugo, ſive Alenſis, atque Haimo, & Aiguadus. Sed
Nomine Hieronymi quæ circumferuntur in Pſalmos commentaria, illius non eſſe, argumentum ex hoc loco. quia textus editionis vulgatæ illa verba non habet, nec
alia Pſalteria, vel Auguſtinus, & Caſſiodorus, ut mo-
net Trevetus, non eſt, quòd à nobis nunc declarentur.
Atque unum hoc ex argumentis eſt, quo perſuadeor,
quæ nomine Hieronymi circumferuntur Commentaria
in Pſ. illius non eſſe. De quò aliàs quoque monui.

ARGUMENTUM.

QUod attinet ad argumentum, exploſa Hebræorum
opinione, quòd agatur de Salomone, qui opera
Nathan prophetæ ad regnum ſit evectus, unde favore,
ac potentia plurium, Adoniæ ſequentium partes, pe-
nè dejectus erat a: quando David ſenio confectus ca-
a 3.Reg.1, ibid. leſieri non poterat, niſi in Abiſai Sunamitidis complexi-
bus: deinde quòd de Davidis gravi aliqua infirmitate:
præterea quòd de eodem Davide, quando fugienti fi-
A lium, & annona deſtituto b, Siba, & Berzellai c eam
ſuppeditaverunt; ille autem parta victoria, regno reſti- b 1.Reg. 4.
tutus eſt d: item, quòd de Ezechia, ut exiſtimavit c c.17.28.29.
Theodoretus Mopſueſtenus, quum ægrotavit, ſe ob ſu- d c.19. 23.
ſceptam pauperum curam, recuperavit ſanitatem; re-
jectis, inquam, opinionibus iſtis, Baſilii ſive Chryſo-
ſtomi e, aut Theodoreti acquieſcendum judicio, quod e Hom. 1.
ſequuntur etiam fere ceteri tam Græci quàm Latini, ac
alio quodam loco Auguſtinus f. Docent illi, audacia, & f l. 1. de fide rerum inviſib. c. 4.
temeritate rem plenam eſſe, aliud argumentum huic
Pſalmo quàm Chriſtum effingere, qui de ſeipſo, deque Argumentum hujus Pſ. Chriſtus
Juda proditore illum uſurpaverit, dicens g: *Ego ſcios quos*
elegerim ſed ut adimpleatur ſcriptura qui manducat meum
panem, levabit contra me calcaneum ſuum. Sunt enim g Ioan.13.18
verba hæc in decimo verſu iſtius Pſal. Ergo Pſalmus eſt
de paſſione Chriſti, machinantibus, in eum Judæis
multa, & diſcipulo ipſum prodente, demum de reſur-
rectione, cum poteſtate judiciaria, gratias Deo agen-
do hac de cauſſa.

Trevetus & Valentia contendunt, ſub typo illo pri-
B mo Davidis, de Chriſto ſermonem haberi: Euthymius,
ac Nicephorus, ex occaſione argumenti de amore, &
charitate in pauperes, altiore ſenſu etiam de Chriſto,
qui *egenus* pauperque *pro nobis factus eſt* h, & infirmi- h l.10.cap.1
tatem noſtrorum peccatorum ſuſcepit in ſe, ut ex-
piaret.

Quicquid ſit de typis, probabile eſt inſeri memoriam Numeri quadragenarii myſterium.
de morbo temporali, in quem propter culpam ſæpè in-
cidimus, ut peccati malitiam horreſcamus, & ſalvato-
rem Chriſtum ardentiùs amemus, qui peccata curare,
ac ægritudines corporis, valeat: item ut ſcientem hunc
eumdem virum infirmitatum, ſeu *virum dolorum* nobis
magis ad vivum ante mentis oculos proponamus, ſubie-
cta externa ægrotantis ſpecie, ſive revera David ille ſit,
qui ægrotaverit, ſed voces nonnumquam Chriſti uſur-
pet, veluti patrio quodam jure, ſive perſona tantùm ſub
figura in genere fingatur. Euſebius in demonſtratione
Evangelica i tractat Pſalmum totum de Chriſto. Am-
broſius numeri quadragenarii myſterium conſiderat,
quia tot diebus jejunaverit Chriſtus, ut eo numero con-
C ſummaret, hominis, qui perierat (nempe per intem-
perantiam) perfectionem. Beda cum Caſſiodoro ſpe-
ctat in eodem numero quod emundationi & purifica-
tioni frequenter aptetur: hujus autem una ratio per
eleemoſynam k, de qua in præſenti Pſalmo. Athana-
ſius l huc præſcribit cum 1. 31. 111. 127. Pſalmum, vo- k Tob.4 11 c.11 Dan.4 24. Ec 3.15.
lenti alicujus de prædicare beatitudinem: vel conſpe- l ad Marcell.
ctis multis pauperibus, & mendicis, eorum vicem do-
lere, nimirum eos qui jam miſericordiam, exercue-
rint, laudibus extollendo, ceteroſque ad ipſum co-
hortando.

Verſ. 2.) Beatus qui intelligit ſuper egenum, & paupe-
rem: in die mala liberabit eum Dominus.

Verſ. 3.) Dominus conſervet eum, & vivificet eum, &
beatum faciat eum in terra, & non tradat eum in
animam inimicorum ejus.

Verſ. 4.) Dominus opem ferat illi ſuper lectum doloris
D ejus: univerſum ſtratum ejus verſaſti in infirmita-
te ejus.

LAudat eum feliccmque prædicat, qui perpendit
apud ſe in afflicto, & calamitoſo, tum divinum judi- Athanaſius quibus hunc Pſalmum præſcribat.
cium, ut is vel exerceatur, vel à majoribus malis libere-
tur, vel tolerantia ſatisfaciat: vel ut exploret Deus, ſeu
notum faciat quo ſit quivis habitu, mitis, an ſævus miſe-
ricors, an crudelis: tum ſibimet evenire tantundem poſ-
ſe: tum qua ratione eumdem ſublevet. Nec abſolutè cen-
ſet, quos Deus affligat, conſequens eſſe, ut miſeri ſint, &
maledicti coram illo, ſicut de Iob judicabant amici. Cur
autem ſit talis beatus, aſſignat, cauſſam, quia Deus ipſum,
quando inciderit in ejuſmodi mala, liberabit, & in hoc,
& in futuro ſæculo: eidem bene precatur à Deo, ne ſi-
nat in malum incurrere, aut certè ut ab eo non vincatur
ſed mox reſtitutus in priſtinum ſtatum valetudinis, alia-
rumve rerum ſecundarum, vivat fœlix, inimicorum li-
bidini minimè traditus, nec permiſſus: quòd ſi decum-
bet